

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kamila Kupková

Sexuální trestné činy v římském právu

Diplomová práce

Olomouc 2013

Já, níže podepsaná Kamila Kupková, autorka diplomové práce na téma Sexuální trestné činy v římském právu, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (dále jen „autorský zákon“) v platném znění, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, správci:

**Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc,
Česká Republika**

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Knihovna UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla podle autorského zákona.

Prohlašuji, že moje osobní údaje jsou pravdivé.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Sexuální trestné činy v římském právu vypracovala samostatně a že jsem citovala všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 5. srpna 2013

.....

Kamila Kupková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí své diplomové práce JUDr. Kamile Bubelové, Ph.D. za její vstřícný přístup a cenné rady, které mi poskytla v průběhu psaní této práce.

Ráda bych touto cestou také poděkovala své rodině, která mě v průběhu studií velmi podporovala. Obzvláště bych chtěla poděkovat mé mamince, která mi byla po celou dobu studia velkou oporou.

Obsah

Obsah.....	4
1. Úvod.....	7
2. Morální hodnoty římské společnosti.....	11
2.1 Prostituce.....	11
2.1.1 Vývoj prostituce a její vnímání římskou společností.....	12
2.1.2 Osoba prostitutky.....	13
2.1.3 Mužská prostituce.....	14
2.2 Úpadek morálky římské společnosti.....	15
2.2.1 Lex Iulia de adulteriis coercendis.....	16
3. Adulterium.....	18
3.1 Právní úprava cizoložství před vydáním lex Iulia de adulteriis coercendis.....	18
3.2 Právní úprava cizoložství v lex Iulia de adulteriis coercendis.....	19
3.2.1 Osoby, které byly za adulterium stíhány.....	19
3.2.2 Pojem cizoložství.....	21
3.2.3 Právo zabít cizoložníky dle lex Iulia de adulteriis coercendis.....	22
3.2.4 Procesní úprava lex Iulia de adulteriis coercendis.....	23
3.2.5 Uzavření manželství s ženou odsouzenou za cizoložství.....	25
3.2.6 Tresty ukládané dle lex Iulia de adulteriis coercendis.....	26
4. Stuprum.....	28
4.2 Okolnosti vedoucí k zavedení trestní odpovědnosti za stuprum.....	28
4.3 Vznik trestní odpovědnosti za stuprum.....	30
4.3 Procesní úprava a tresty ukládané za stuprum.....	33
4.4 Stuprum cum masculo.....	34
4.3.1 Lex Scantinia.....	35

4.3.2 Lex Iulia de adulteriis coercendis	36
5. Lenocinium.....	38
5.1 Pojem lenocinium a jeho právní úprava.....	38
5.2 Lenocinium dle lex Iulia de adulteriis coercendis.....	39
5.2.1 Jednání, které zakládalo trestní odpovědnost za lenocinium....	39
5.2.2 Trestní postih za spáchání trestného činu lenocinium	42
6. Incestum	44
6.1 Právní úprava	44
6. 2 Osoby, které se mohly dopustit incestního manželství.....	45
6.2.1 Osoby v přímé pokrevní linii.....	46
6.2.2 Osoby v pokrevní linii vedlejší	46
6.2.3 Ostatní osoby, jejichž sňatek byl incestní	48
6.3 Následky incestního manželství a jeho trestání.....	49
6.3.1 Následky incestního manželství.....	49
6.3.2 Trestání incestního jednání.....	50
6.4 Současná právní úprava incestu	52
7. Ztráta panenství vestálek	54
7.1 Bohyně Vesta a postavení jejích kněžek ve starověkém Římě	54
7.1.1 Oděv vestálek.....	56
7.1.2 Panenství vestálek	57
7.2 Trestný čin ztráty panenství vestálek.....	58
7.3 Trest a způsob jeho výkonu.....	59
8. Závěr	61
9. Seznam použitých pramenů a literatury	65
9.1 Prameny	65
9.2 Monografie.....	65
9.3 Příspěvky ve sborníku	68

9.4 Časopisy	68
9.5 Právní předpisy	69
9.6 Internetové zdroje	69
10. Shrnutí	70
11. Summary	71
11. Klíčová slova	72
12. Key words	73

1. Úvod

Římské právo se v dnešní době považuje jak za základ evropské kontinentální právní vzdělanosti, tak za základ právních řádů mnoha evropských zemí. Již ze samotného názvu této diplomové práce „Sexuální trestné činy v římském právu“ je zřejmé, že tato diplomová práce bude věnována problematice trestných činů římského práva, a to konkrétně trestných činů ze sexuální oblasti.

Také římské právo bylo rozděleno na právo soukromé a právo veřejné. „*Předmětem tohoto studia jsou dva druhy práva, právo veřejné a právo soukromé. Veřejné právo je takové, které se vztahuje k římskému státu; soukromé, které se týká prospěchu jednotlivců. O soukromém právu je třeba říci, že má tři části: skládá se z práva přirozeného, práva národů a práva civilního.*“¹ Které zájmy jsou zvláštními zájmy jednotlivců, a které poměry se dotýkají přímo prospěchů společných, se řídilo myšlením římského národa v konkrétní době. Hranice mezi právem soukromým a veřejným tedy byla v období Římské říše proměnlivá. Částmi práva veřejného pak bylo hlavně právo státní, trestní, procesní, mezinárodní a náboženské předpisy.²

Cílem této práce je podat ucelený výklad o trestných činech v sexuální oblasti, a to konkrétně podat výklad trestných činů *adulterium* (slovníkový překlad cizoložnictví),³ *stuprum* (slovníkový překlad zneuctění, zhanobení),⁴ *lenocinium* (slovníkový překlad kuplířství, svodnictví),⁵ *incestum* (slovníkový překlad smilstvo, krvesmilstvo),⁶ trestného činu ztráty panenství vestálek a trestného činu homosexuality. Především pak vymezit jednání, která naplňovala skutkovou podstatu těchto trestných

¹ Just. Inst. 1.1.4. Překlad: BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Justiniánské Instituce*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, s. 31. (dále jen „BLAHO, P. SKŘEJPEK, M. Justiniánské ...“)

² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1927, s. 6. (dále jen „HEYROVSKÝ, L. Dějiny ...“)

³ PRAŽÁK, Josef Miroslav, NOVOTNÝ, František, SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník*. 20. vydání. Praha: KLP, 1999, s. 33.

⁴ Tamtéž, s. 1239.

⁵ Tamtéž, s. 766.

⁶ Tamtéž, s. 677.

činů, jejich právní úpravu, sankcionování, a také procesní postupy, které byly při trestání těchto trestných činů používány.

Tohoto cíle bude dosaženo v první řadě zkoumáním původních pramenů římského práva, které se v souvislosti s těmito trestnými činy dochovaly, zejména půjde o studování Digest. V literatuře se tyto trestné činy objevují nejčastěji v publikacích věnujících institutu římského manželství, které podávají výklad o sexuálních trestných činech právě v souvislosti s manželstvím. Největším přínosem pro tuto diplomovou práci pak budou především publikace profesora Michala Skřejpka a docenta Vladimíra Vransy, jakožto významných autorů publikací zabývajících se římským právem, kteří působí na území České a Slovenské republiky. Literatura, která se v této diplomové práci objevuje, je zejména zahraniční literatura psaná anglicky, přestože je k tomuto tématu v poměrně hojné míře publikována v literatuře psané v jazyce německém. Důvod je ten, že autorka práce ovládá pouze jazyk anglický a nikoliv německý. Důvod pro čerpání ze zahraniční literatury pak není nedostatek ekvivalentních děl psaných česky po stránce kvalitativní, ale jejich nedostatek po stránce kvantitativní.

Římské právo je pro mne zajímavým právním odvětvím, protože se v něm spojuje jak právo, tak historie. K výběru tématu této diplomové práce mne vedl především zájem nejen o právo jako takové, ale také o historii a náboženství, což spolu s ohledem na téma diplomové práce úzce souvisí.

Tato diplomová práce je v souvislosti s konkrétními trestnými činy ze sexuální oblasti rozdělena do šesti kapitol, přičemž v první kapitole je přiblížen pohled na sexualitu ve starověkém Římě. Konkrétně se první kapitola zabývá problematikou prostituce, a to nejen ženské, ale i mužské, a dále je zde nastíněn úpadek morálních hodnot tehdejší římské společnosti, který v 1. stol. př. n. l. vedl císaře Augusta k přijetí zákonů, které tento morální úpadek Římanů regulovaly, a které se snažily o obnovení uctívání morálních hodnot římskou společností. Jedním z těchto zákonů byl lex Iulia de adulteriis coercendis, který je z hlediska této diplomové práce nejdůležitější, protože upravoval mravnostní delikty,

kterými se tato diplomová práce zabývá. Konkrétně pak upravoval trestné činy *adulterium*, *stuprum*, *lenocinium*, a částečně také trestný čin *incestum*. Vzhledem k tomu, že se lex Iulia de adulteriis coercendis nedochoval, jsou pro obsah této diplomové práce klíčová Digesta, skrze jejichž jednotlivé fragmenty odkazující na lex Iulia de adulteriis coercendis, můžeme ustanovení tohoto zákona poznávat. Konkrétně pak fragmenty na tento zákon odkazující nacházíme především ve 48. knize Digest.

Druhá kapitola této práce je věnována trestnému činu *adulterium*, ve které je tento trestný čin přiblížen nejen z pohledu lex Iulia de adulteriis coercendis, ale také z pohledu právní úpravy, která tomuto zákonu předcházela.

Ve třetí kapitole je přiblížen trestný čin *stuprum*, jehož podstatou bylo zneuctění či zhanobení ženy vyššího společenského postavení ve smyslu sexuálním,⁷ a jehož trestnost zavedl již zmiňovaný lex Iulia de adulteriis coercendis. V této kapitole je nejen popsáno jednání, které bylo za tento trestný čin považováno, ale především jsou zde nastíněny okolnosti, které vedly císaře Augusta k tomu, aby takové jednání pokládal za trestný čin. V rámci této kapitoly je přiblížen také trestný čin *stuprum cum masculo*, což byl trestný čin, který lze definovat jako homosexuální vztah k jinému muži či chlapci.⁸ V souvislosti s trestným činem *stuprum cum masculo* je nastíněn vývoj trestnosti homosexuálních vztahů na území Římské říše.

Čtvrtým trestným činem, který je v této diplomové práci obsažen, je trestný čin *lenocinium*, tedy kuplířství. Kapitola zabývající se tímto trestným činem obsahuje vysvětlení tohoto pojmu nejen ve světle lex Iulia de adulteriis coercendis.

Pátá kapitola pojednává o trestném činu *incestum*, a zabývá se nejen jeho vývojem, ale především výčtem osob, které se tohoto trestného činu mohly dopustit, a v neposlední řadě následky tohoto trestného činu.

⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1981, s. 302. (dále jen „BARTOŠEK, M. *Encyklopedie...*“)

⁸ Tamtéž, s. 302.

Poslední kapitola je věnována trestnému činu ztráty panenství vestálek. Přestože se tento trestný čin od trestných činů uvedených v předchozích kapitolách podstatně liší především svou podstatou a náboženským podtextem, jedná se bezesporu o trestný čin v sexuální oblasti, a proto je mu v této diplomové práci věnována jedna kapitola, která je pro specifičnost tohoto trestného činu zařazena až na samotný konec diplomové práce. Tato kapitola se pak zabývá nejen vysvětlením podstaty trestného činu ztráty panenství vestálek, ale také samotnými osobami vestálek a jejich postavením v římské společnosti.

Tato práce popisuje nejen úpravu jednotlivých trestných činů a jejich trestání v průběhu vývoje starověkého Říma a římského práva, ale zabývá se také historickým vývojem římské společnosti v souvislosti s důvody vzniku trestní odpovědnosti za určitá společensky nepřijatelná jednání, a snaží se přiblížit, proč bylo nutné určité chování posuzovat jako trestný čin. K tomuto objasnění byla použita metoda historická, ale také metoda sociologická, která byla využita především v kapitole věnující se prostituci a její roli ve starověkém Římě a vlivu na římskou společnost.

V jednotlivých kapitolách je také využita metoda komparativní, a to konkrétně k porovnání jednotlivých trestných činů se současnou právní úpravou. Avšak vzhledem k tomu, že komparace není cílem této diplomové práce, je tato metoda omezena pouze na zjištění, zda se trestnost činů, která byla vymezena římským právem, objevuje i v současné právní úpravě, popřípadě v jaké podobě a do jaké míry. Jde tak spíše o nalezení určitých paralel těchto dvou právních systémů.

Text této diplomové je doplněn o konkrétní příklady z Digest, přičemž překlady jsou ve velké míře pořízeny z anglického překladu⁹ samotnou autorkou práce. Jednotlivé trestné činy jsou tak hojně doplněny o fragmenty Digest, které mají za úkol nejen nahradit chybějící prameny v podobě nedochovaných zákonů, ale také dodat ucelený pohled na problematiku sexuálních trestných činů a uvést je na konkrétních příkladech.

⁹ Autorka čerpala z anglického překladu Digest, který pořídil Samuel P. Scott, a který je volně dostupný na <http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Anglica/digest_Scott.htm> [cit. 19. července 2013].

2. Morální hodnoty římské společnosti

V období římské republiky bylo manželství základním kamenem římské společnosti.¹⁰ Původně se manželství vyznačovalo svou mravní vážností. To se však změnilo během 2. stol. př. n. l., tedy v době, kdy se nejen v Římě začala rychle rozmáhat prostituce a kdy zahálčivý způsob života a celkový úpadek dobrých mravů vládnoucí třídy přinesl také rozklad morálky manželských vztahů.¹¹

2.1 Prostituce

Římané od sebe důrazně odlišovali pojmy láska a sex.¹² Lásku považovali za cit ve smyslu *pietas*, který má v pojmání římského práva hned několik významů. Encyklopedický překlad u romanisty Bartoška vymezuje *pietas* jako úctu, oddanost a lásku ve vztahu k plnění mravních povinností.¹³ Adolf Berger pak *pietas* vykládá jako svědomitost, uctivé chování, smysl pro povinnost, náklonnost k bohům, rodičům nebo blízkým příbuzným.¹⁴ Zatímco láska se tedy měla vztahovat především na rodiče a rodnou zem, sex byl možný s každým, kdo je přitahoval a byl svolný.¹⁵ Pohled Římanů na sex byl velmi liberální a v literatuře se objevují názory, že prostituce byla římskou společností vnímána jako užitečné zlo. Jiří Klabouch a Mary Deminion shodně uvádějí, že Římané zastávali názor, že s narůstajícím počtem prostitutek se zvyšovala bezpečnost počestných žen, protože pozornost mužů se pak soustředila směrem k nevěstkám a počestné ženy tak nebyly sváděny k cizoložství.¹⁶

¹⁰ RINGDAL, Nils Johan. *Nejtěžší povolání světa: kapitoly z dějin prostituce*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 2000. s. 85. (dále jen „RINGDAL, N. J. *Nejtěžší ...*“)

¹¹ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1962. s. 39. (dále jen „KLABOUC, J. *Manželství ...*“)

¹² RINGDAL, N. J. *Nejtěžší ...*, s. 86.

¹³ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 254.

¹⁴ BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman law*. Reprint. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991. s. 630. (dále jen „BERGER, A. *Encyclopedic ...*“)

¹⁵ RINGDAL, N. J. *Nejtěžší ...*, s. 86.

¹⁶ KLABOUC, J. *Manželství ...*, s. 40. DEMINION, Mary Alana. *Staging Morality: Studies in the Lex Iulia de Adulteriis of 18 BCE*. Diplomová práce. University of Victoria, Faculty of Humanities, Department of Greek and Roman Studies. Victoria, 2011, s. 79.

2.1.1 Vývoj prostituce a její vnímání římskou společností

Jiří Klabouch ve své publikaci uvádí, že v samotných počátcích prostituce na území Říma byly nevěstky předmětem opovržení a v těch nejstarších dobách Římské říše byl styk s nimi pokládán za zahanbující. Z toho důvodu muži nenavštěvovali nevěstince přes den a i při večerních návštěvách chodili maskovaní. Teprve s postupem času se návštěva nevěstinců začala posuzovat o dost benevolentněji. Jak dále Jiří Klabouch uvádí, styk se světem prostituce byl pokládán za zneuctvující hlavně proto, že zde docházelo ke styku s nízkým otrockým prostředím. Základní masa prostitutek byla totiž tvořena otrokyněmi, které byly do nevěstinců prodávány bez ohledu na jejich vůli. Teprve později, když se řady prostitutek začaly rozšiřovat o propuštěné otrokyně a o ženy a dcery z deklasovaných svobodných rodin, často i dosti vznešených, poklesl význam i zájem o otrockou prostituci. Dle názoru Jiřího Klaboucha tomu tak bylo proto, že svobodné prostitutky pracující na vlastní pěst daleko předstihly otrokyně nejen svým zevnějškem, ale také svou iniciativou a otrocká prostituce nebyla schopna nadále zhýčkanou mužskou společnost uspokojit.¹⁷

Mužská zhýčkanost pak byla zřejmě i jedním z důvodů, proč se postupem času vedle nevěstinců vytvořily i jiné rozmanité formy prostituce. Prostitutky totiž začaly nabízet své služby na místech, kde se zvyšovala pravděpodobnost přijetí jejich nabídky. Objevovaly se proto na trzích, u městských bran a v okolí veřejných budov.¹⁸ Sex za peníze byl provozován také v divadlech, hostincích a lázních.¹⁹ Profesor Skřejpek k tomuto uvádí, že mezi jednu z takto nově vzniklých forem prostituce patřila ta, která byla provozována na hřbitovech, které nepochybně byly nejzvláštnějším místem, kde docházelo ke směně sexu za peníze. Michal Skřejpek dále uvádí, že ukájení chťiče na hřbitovech nelze přičítat zvráceným mužským choutkám, ale spíše tomu, že hřbitovy byly

¹⁷ KLABOUC, J. *Manželství ...*, s. 40-41.

¹⁸ SKŘEJPEK, Michal. Prostituce v antickém Římě. *Právní rozhledy*. 2003, č. 9, s. 457. (dále jen „SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*“)

¹⁹ RINGDAL, N. *Nejtěžší ...*, s. 92.

odlehlymi místy, za jejichž pronájem se nemuselo platit.²⁰ Kromě pouličních prostitutek byla s prostitucí spojená i určitá ženská zaměstnání. Současně se zbožím nabízely svou lásku také pekařky prodávající malé koláčky ve tvaru pohlavních orgánů, květinářky, ovocnářky, zelinářky apod.²¹

2.1.2 Osoba prostitutky

Vzhledem k tomu, že prostitutky měly zvláštní zařazení v římské společnosti, které jim přinášelo speciální postavení v rámci římského práva, bylo velmi důležité vymezit, která žena mohla být za prostitutku považována.²² Které ženy byly pokládány za prostitutky lze vyčíst ze samotných Digest, kde je uvedeno, že: „*Veřejně vykonává prostituci nejen ta žena, která se jí oddává v nevěstinci, ale i ta, která (jak je zvykem) v hostinci nebo jiném takovém prostoru nešetří svůj stud.*“²³ Za prostitutku však nebyla považována žena, která spáchala *adulterium* či *stuprum*: „*Aušak veřejně chápeme i to, když je žena pro každého, bez výběru, tedy ne, když se oddává cizoložníkům a svědcům, ale když se chová jako prostitutka.*“²⁴ Přijetí peněz za pohlavní styk od malého počtu mužů také nestačilo k tomu, aby žena mohla být označována za prostitutku: „*Stejně tak se nepokládá za veřejnou prostituci fakt, že žena spala s jedním nebo druhým mužem a přijala za to peníze.*“²⁵ Z posledně uvedeného vyplývá, že úplatnost pohlavního styku nebyla hlavním a ani jediným kritériem pro zařazení ženy mezi prostitutky. Pokud se totiž žena otevřeně jako prostitutka chovala, ačkoliv si za své služby nic neúčtovala, byla za prostitutku stejně považována: „*Octavenus však velmi správně říká, že pokud žena vykonává prostituci veřejně, aniž by tak činila za peníze, je třeba ji považovat za prostitutku*“²⁶ Z výše uvedeného tedy vyplývá,

²⁰ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 457.

²¹ RINGDAL, N. *Nejtěžší ...*, s. 93.

²² SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 459.

²³ D 23.2.43 pr. Překlad: BUBELOVÁ, Kamila. *Praktikum z římského práva*. Praha: Leges, 2010, s. 48. (dále jen „BUBELOVÁ, K. Praktikum ...“)

²⁴ D 23.2.43.1. Překlad: tamtéž s. 48.

²⁵ D 23.2.43.2. Překlad: tamtéž s. 48.

²⁶ D 23.2.43.3. Překlad: Pokud není uvedeno jinak, je autorem všech překladů autorka této diplomové práce.

že hlavním znakem, který určoval, zda je žena prostitutkou či ne, tak nebyla úplatnost, jak by se mohlo na první pohled zdát. Prostitutkou byla žena, která vykonávala svou činnost veřejně, tedy byla povolná každému, kdo o ni projevil zájem.

Prostitutky byly pravým opakem matron.²⁷ „Výraz „matka rodiny“ (matrona) musíme chápat tak, že je to žena, která nežije nečestně: matku rodiny totiž od ostatních žen rozeznáváme podle mravů. Proto není rozhodující, zda je vdaná nebo vdova, na svobodě narozená nebo propuštěnka: ani sňatek, ani narození nedělá matku rodiny, nýbrž dobré mravy.“²⁸ Jak uvádí profesor Skřejpek ve svém článku, byly prostitutky řazeny mezi tzv. *infames* (*infamia*, slovníkový překlad bezectnost)²⁹ společně s kuplíři, herci, herečkami a tanečnicemi. S touto kategorií osob byla spojena řada omezení či zákazů, mezi které patřilo například to, že byly vyloučeny z možnosti svědčit a to jak u soudů, tak v rámci soukromoprávních jednání. Prostitutky také nemohly uzavírat sňatky se senátory, jejich syny a dalšími potomky v mužské linii.³⁰

Na prostitutky se nevztahovaly zákony stíhající smilstvo, což byla v době postupujícího mravnostního úpadku římské společnosti výhoda ceněná natolik, že se také zámožné ženy ze vznešených rodin dobrovolně stávaly prostitutkami, aby mohly bez obav z přísných trestů vyhovět svým sexuálním chutím.³¹

2.1.3 Mužská prostituce

Nils Ringdal, který se ve své publikaci zabývá také mužskou prostitucí, uvádí, že Řím se od zbytku antického světa lišil tím, že zacházel s mužskou prostitucí stejně jako s prostitucí ženskou. Jak dále uvádí, nebyla mužská prostituce ničím neobvyklým a nejvíce se rozšířila v době

²⁷ Počestná, důstojná paní. BARTOŠEK, M. *Encyklopedie...*, s. 225.

²⁸ D 50.16.56.1. Překlad: BUBELOVÁ, Kamila. *Ochrana dobrých mravů optikou času*. In: *Principy a zásady v právu – teorie a praxe*. Ed. Ondřej Hamuľak. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 141. (dále jen „BUBELOVÁ, K. *Ochrana...*“)

²⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Latinsko-český slovníček římského práva: (vybrané pojmy a termíny)*. 4. vydání. Praha: LexisNexis CZ, 2006, s. 29. (dále jen „SKŘEJPEK, M. *Latinsko...*“)

³⁰ SKŘEJPEK, M. *Prostituce...*, s. 459.

³¹ KLABOUC, J. *Manželství...*, s. 40.

římského císařství, kdy muži došli ke zjištění, že mají z felace mnohem větší požitek, pokud ji provádí muž. Mužského partnera si pak bylo možné objednat jak v nevěstinci, kde pracovali spolu se ženami, nebo ve škole gladiátorů.³² James Brundage k tomuto uvádí, že homosexuální vztahy nebyly ničím neobvyklým a až na dvě významné výjimky nebyly stíhány žádnou sociální či morální pohanou.³³ James Brundage dále uvádí, že Římané považovali za ostudné, aby svobodný římský muž zastával pasivní roli při homosexuálním styku. Avšak pokud muž hrál v homosexuálním vztahu roli aktivní, nevzbuzovalo to žádný nesouhlas římské společnosti. Od svobodných mužů vyššího společenského postavení, kteří měli sklony k sodomii, se dokonce očekávalo, že rekrutují mužské otroky, aby ukojili své sexuální touhy. Jak dále James Brundage uvádí, ostudnějším než pasivní role při pohlavním styku bylo už jen to, pokud svobodný římský muž poskytoval felaci. Nebylo tomu tak kvůli samotnému aktu, ale proto, že bylo nemyslitelné, aby svobodný římský občan zastával sexuální pozici, která byla obvykle přiřazována otrokům.³⁴

2.2 Úpadek morálky římské společnosti

Vlna požitkářství, která se koncem 2. stol. př. n. l. v Římě rozšířila, se neomezovala jen na muže, ale záletnost a nevěra se začaly objevovat také u žen z nejvyšší římské společnosti.³⁵

Na mravním rozkladu římské společnosti mělo podíl více faktorů. Patřila mezi ně například poměrně snadná a hojně využívaná možnost rozvodu, rozšíření volného manželství a oslabení pravomoci *patera familias*. To vše a nejen to způsobilo, že starodávná římská zdrženlivost a mravnost byly pokládány za něco archaického.³⁶

Niels Ringdal ve své knize uvádí, že ačkoliv měl císařský Řím v době největšího rozmachu dva a půl milionu obyvatel, potomků rodin z dob

³² RINGDAL, N. J. *Nejtěžší ...*, s. 94-95.

³³ Homosexuální styky jsou podrobněji rozebrány v kapitole 4.4 *Stuprum cum masculo*

³⁴ BRUNDAGE, James A. *Law, sex, and Christian society in medieval Europe*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987, s. 27. (dále jen „BRUNDAGE, J. A. *Law ...*“)

³⁵ KLABOUCH, Jiří. *Manželství ...*, s. 42.

³⁶ VRANA, Vladimír. *Procesné lehoty podľa legis Iuliae de adulteriis coërcendis*. In: *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2007*. Ed. KNOLL, Vilém. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 126. (dále jen „VRANA, V. *Procesné ...*“)

republiky v něm bylo méně než jedno procento. Jezdecký stav, který byl starší střední třídou, téměř vymizel a existoval již jen v armádě a nižší byrokracii provincií. Většina obyvatel tehdejšího Říma tedy patřila k početné, ne příliš bohaté, nižší třídě svobodných Římanů. Jen málo lidí vstupovalo do manželství a tendence ustoupit od vstupu do manželství se rozmohla i mezi vládnoucí vrstvou římské společnosti.³⁷

Rozklad patriarchálního života vzbuzoval nespokojenost, a postupně se objevily požadavky na zavedení nových a účinných opatření v boji proti mravnostním trestným činům. Tyto požadavky byly vyslyšeny císařem Augustem, který v době, kdy se nechuť k rodinnému životu v nejvyšších vrstvách rozmohla natolik, že rapidně klesl počet uzavíraných sňatků, začal opatření k boji proti mravnostnímu úpadku uskutečňovat.³⁸

Císař Augustus vydal roku 18 př. n. l. sérii zákonů, jejichž prostřednictvím si chtěl poradit nejen s cizoložstvím, ale také s rozmanitou skupinou jiných mravnostních trestných činů a hlavně s klesajícím počtem manželství vládnoucí třídy. Cílem těchto zákonů bylo upevnění rodinných svazků, omezení rozvodů a zvýšení počtu uzavíraných sňatků a také porodnosti.³⁹ Jedním z přijatých zákonů byl také lex Iulia de adulteriis coercendis, který měl být Augustovou hlavní zbraní při útoku na morální zvrhlost, do které římská společnost upadla v posledním století republiky.⁴⁰

2.2.1 Lex Iulia de adulteriis coercendis

Jak uvádí docent Vrana, chtěl císař Augustus tímto zákonem nejen trestat osoby, které jej porušovaly, ale také zastavit příliv amorálnosti podlamující základy, na kterých stála římská rodina, a zároveň pozvednout morálku vyšších vrstev římské společnosti. Jeho významnost pak přesáhla úpravy staršího data jak svým rozsahem, tak obsahem. Tento zákon poměrně přesně definoval pojmy trestných činů, stanovil

³⁷ RINGDAL, N. *Nejtěžší ...*, s. 90-91.

³⁸ VRANA, Vladimír. *Matrimonium v římskom práve: Vývoj manželského práva od najstarších čias do Justiniána*. 1. vydání. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2001, s. 102. (dále jen „VRANA, V. *Matrimonium...*“)

³⁹ KLABOUCH, J. *Manželství ...*, s. 40.

⁴⁰ VRANA, V. *Procesné ...*, s. 126.

jejich trestní postih a poskytl detailní úpravu procesního postupu při jejich projednávání.⁴¹

Lex Iulia de adulteriis coercendis upravoval trestné činy *adulterium*, kterým se rozumělo především cizoložství provdané ženy a dále *stuprum*, které bylo definováno jako pohlavní styk se ženou vyššího společenského postavení nebo vdovou. V souvislosti s těmito trestnými činy se v zákoně objevuje také *lenocinium*, což bylo ve své podstatě kuplířství, ale bylo možné jej spáchat pouze v návaznosti na předchozí dva trestné činy.⁴²

Opatření, která přinesly zákony císaře Augusta, byla uvítána veřejností hlavně ve vzdálenějších oblastech Římské říše, kde byla stará rodinná soudržnost stále ctěna. Avšak v samotné římské metropoli nemohly žádné zákony zastavit postupující úpadek mravů, který se projevoval nejen v manželských vztazích.⁴³

⁴¹ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 102.

⁴² SKŘEJPEK, M. *Prostituce...*, s. 461.

⁴³ KLABOUCH, J. *Manželství ...*, s. 43.

3. Adulterium

Manželství bylo římskými právníky definováno jako právem uznané, trvalé spojení muže se ženou k úplnému společenství života.⁴⁴ „*Manželství je spojení muže a ženy vytvářející společenství na celý život a zahrnující společný požitek z božských i lidských práv.*“⁴⁵ Součástí manželství byla bezesporu touha po zplození potomků a zachování rodu. Jedině manželství totiž mohlo vést k zachování rodiny a rodu římského občana.⁴⁶ Z tohoto důvodu bylo nepřípustné, aby měla žena mimomanželský styk, protože tím vystavovala manžela riziku, že dítě, které po čas manželství porodila, nebylo zplozeno právě s ním. To byl také důvod, proč byla nevěra manželky považována za trestný čin cizoložství, a byla po právu trestána.⁴⁷

3.1 Právní úprava cizoložství před vydáním lex Iulia de adulteriis coercendis

Trestnost cizoložství je patrná již z královských zákonů, které pocházejí z dob nejstarší existence římského státu. „*V následujících případech rozhodovali příbuzní s manželem: o cizoložství, a když se prokázalo, že pila víno. Obojí dovolil Romulus trestat smrtí.*“⁴⁸ „*Romulus vydal také několik zákonů, mezi nimiž je přísný ten, která zakazuje ženě opustit manžela, avšak manželovi dovoluje, aby ženu vyhnal, pokud se dopustila travičství, podvržení dětí, nebo pokud padělala klíče či se provinila cizoložstvím. Jestliže by muž zapudil manželku z jiného důvodu, přikázal (Romulus), aby jí připadla část manželova majetku a část byla zasvěcena Cereře. Kdo by prodal ženu, měl propadnout podsvětním bohům.*“⁴⁹

Jak uvádí docent Vrana ve své habilitační práci věnující se institutu manželství v římském právu, přinesl podrobnější úpravu cizoložství až lex Iulia de adulteriis coercendis, kterým bylo zároveň zrušeno množství

⁴⁴ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny ...*, s. 463.

⁴⁵ D 23.2.1.

⁴⁶ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny ...*, s. 452.

⁴⁷ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 64.

⁴⁸ Leges regiae, Romulus 7. Překlad: SKŘEJPEK, Michal. *Prameny ke studiu římského práva*. 1. vydání. Praha: Orac, 2001, s. 17. (dále jen „SKŘEJPEK, Michal. *Prameny...*“)

⁴⁹ Leges regiae, Romulus 9. Překlad: tamtéž, s. 17.

právních předpisů, které tomuto zákonu předcházely. Tyto právní předpisy se však nedochovaly, respektive o nich neexistují skoro žádné věrohodné zprávy. Vladimír Vrana dále uvádí, že je nám známo pouze to, že manželovi bylo dovoleno okamžitě ztrestat manželku přistiženou při cizoložství a pokud manžel toto právo nevyužil, byl cizoložníci uložen trest, který byl vyneseno a vykonán v rámci domácího soudu, konkrétně rodinnou radou složenou z manžela a pokrevních příbuzných manželky. Rodinná rada měla důležité společensko-sociální funkce, které vykonávala v souvislosti s trestnými činy spojenými s cizoložstvím dokonce i v době po Augustově vládě. Kdykoliv neměl veřejný žalobce úspěch se zahájením sporu proti provinilé ženě, mohl ji na základě rozhodnutí císaře Tiberia⁵⁰ odsoudit rodinný soud v souladu s dávnými obyčejí.⁵¹

3.2 Právní úprava cizoložství v lex Iulia de adulteriis coercendis

3.2.1 Osoby, které byly za adulterium stíhány

Vladimír Vrana uvádí, že lex Iulia de adulteriis coercendis se nevztahoval na všechny osoby, a že byly z jeho působnosti vyloučeny nejen ženy, které žily v konkubinátu či profesionální prostitutky, ale také osoby uznané vinnými z trestného činu *lenocinium*, divadelníci a herci. V užším smyslu tedy *adulterium* mohly spáchat pouze vdané ženy, což bylo dle názoru Vladimíra Vraný důsledkem nerovnosti postavení manželů v římském manželství. Pokud tedy manžel udržoval mimomanželské styky se ženou, na níž se zákony o cizoložství nevztahovaly, například s prostitutkou, nemohl být za *adulterium* odsouzen. Avšak pokud tyto styky udržoval s vdanou ženou, páchal cizoložství.⁵² Důvodem, proč se cizoložství mohly dopustit jen vdané ženy a ne jejich manželé však nepramení z nerovnosti postavení manželů, jak uvádí Vladimír Vrana, ale ze samotné podstaty manželství, která s sebou nese zplození

⁵⁰ Císař Tiberius vládl v letech 14 – 37 n. l. ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, nakladatelství ČSM, 1967 s. 372. (dále jen „ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny ...*“)

⁵¹ VRANA, V. *Matrimonium...*, s. 103 – 104.

⁵² Tamtéž, s. 105-106.

právoplatných dědiců. To potvrzuje také fakt, že pokud manžel udržoval styky s vdanou ženou, byl spolu s ní trestně odpovědný za cizoložství, neboť ji vystavoval riziku, že porodí nemanželské dítě.

Žena, která byla znásilněna, nebyla dle tohoto zákona trestně odpovědná, jak uvádí Ulpián v 15. knize svých Právních odpovědí: *„Správce provincie rozhodl, že jistá žena byla znásilněna. Vydal jsem stanovisko, že tato žena nenese odpovědnost za cizoložství dle Juliova zákona, a za účelem ochrany její cudnosti neměla dovoleno okamžitě informovat manžela o injurii [pohaně], kterou utrpěla.“*⁵³

Trestně odpovědná za cizoložství nebyla ani žena, která byla při uzavírání nového sňatku v dobré víře, že její první manžel již není naživu: *„Žena se po té, co byla obeznámena, že její nepřítomný muž je mrtev, provdala za jiného a její první muž se vrátil. Ptám se, jak by mělo být o této ženě rozhodnuto? Odpovědí je, že otázka je právní a nikoliv faktická; prot pokud uplynula dlouhá doba bez jakéhokoliv důkazu, že se žena dopustila prostopášnosti a falešné zprávy přiměly ženu k rozvázání předchozího sňatku a uzavření sňatku nového v souladu se zákonem a je pravděpodobné, že byla oklamána, má se za to, že neudělala nic, co by zasluhovalo potrestání. Pokud se však zjistí, že předpokládaná smrt jejího manžela byla pobídkou, aby se podruhé vdala, je tím její ovlivněna počestnost a měla by být potrestána úměrně k charakteru trestného činu.“*⁵⁴

Jak vyplývá z následujícího fragmentu Digest, trestně odpovědný nebyl ani ten, kdo uzavřel sňatek se ženou, která byla vdaná v důsledku toho, že nebyla předchozím manželem zapuzena v souladu s právem. *„Pokud zapuzení manželky nebylo provedeno v souladu se zákonem, tak se žena stále považuje za vdanou; přesto však kdokoliv ji pojme za svou manželku, nebude cizoložník. Salvius Julianus byl autorem tohoto názoru; protože jak říkal, cizoložství nemůže být spácháno bez zlého úmyslu.“*

⁵³ D 48.5.40. Překlad: BUBELOVÁ, Kamila. LÁDR, Ivan. *Texty ke studiu římského trestního práva - Výstup z grantu FR VŠ č. 338/2011*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011, s. 29. (dále jen „BUBELOVÁ, K. LÁDR, I. Texty...“)

⁵⁴ D 48.5.11.12.

*Má se ale za to, že je vinen ze zlého úmyslu ten, kdo věděl, že žena nebyla právoplatně zapuzena.*⁵⁵

3.2.2 Pojem cizoložství

Vzhledem k tomu, že se žádná speciální definice cizoložství v pramenech nenachází, je pro nás jediným vodítkem Papiniánův fragment v Digestech.⁵⁶ „V zákoně se proměnlivě nesprávně označuje stejný zločin pojmy *stuprum* a *adulterium*. *Adulterium* lze spáchat pouze s vdanou ženou. Tento pojem byl přijat v souvislosti s dítětem zplozeným jiným mužem než manželem. *Stuprum*, jež Řekové nazývají „*φουράν*“, se páchá s pannou nebo vdovou.“⁵⁷

Vladimír Vrana uvádí, že charakteristika cizoložství zahrnovala díky všeobecné právní úpravě použité v tomto zákoně více jednání, než obsahovala doslovná interpretace samotného pojmu. Jak ve své publikaci uvádí: „*K ďalšej možnosti širokého postihovania cudzoložstva patril aj nasledujúci príklad: považovalo sa za trestný čin, ak manželka profitovala z cudzoložstva manžela. Zákon ju ponímal ako keby bola sama cudzoložnica – Marci. D 48.5.34.2.*“⁵⁸ Doslovný překlad uvedeného fragmentu Digest zní: „*Pokud žena obdrží hodnotu za cizoložství svého manžela, bude podle Iuliova zákona potrestána za cizoložnictví.*“⁵⁹ Na tomto místě vyvstává otázka, jak mohla žena profitovat z cizoložství svého manžela, když trestně odpovědná za cizoložství mohla být jen ona, zatímco mužova nevěra zpravidla trestná nebyla? V době přijetí *lex Iulia de adulteriis coercendis* nebyla mužská prostituce nic neobvyklého a to i přes to, že bylo jen málo žen, které byly ochotné za sex platit.⁶⁰ Odpovědí nám tedy může být, že pokud byla žena kuplířkou svého manžela, nebyla stíhána za trestný čin *lenocinium*, jehož znaky by tak svým jednáním naplňovala, ale s ohledem na uvedený fragment Digest byla odpovědná právě za cizoložství. Tvrzení Vladimíra Vranu, že trestný čin cizoložství

⁵⁵ D 48.5.43.

⁵⁶ VRANA, V. *Matrimonium...*, s. 105.

⁵⁷ D 48.5.6.1. Překlad: BUBELOVÁ, K. LÁDR, I. *Texty...*, s. 24.

⁵⁸ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 107.

⁵⁹ D 48.5.34.2.

⁶⁰RINGDAL, N. J. *Nejtěžší ...*, s. 94.

zahrnoval více jednání, než obsahoval samotný pojem cizoložství, lze doplnit a potvrdit dalším fragmentem Digest: *„Pokud manžel své ženě poskytne muže za účelem, aby ji očernil a mohl ji při cizoložství přistihnout, je on, stejně jako manželka, vinen z cizoložství podle usnesení senátu, který byl přijat s odkazem na tento předmět.“*⁶¹

3.2.3 Právo zabít cizoložníky dle lex Iulia de adulteriis coercendis

Přestože tento zákon značně omezoval jak moc otcovskou, tak moc manželskou, bylo otci v některých případech dovoleno, aby svou dceru usmrtil. Toto právo však bylo uděleno jen otci, a protože lex Iulia de adulteriis coercendis v žádném svém ustanovení manželovi právo zabít manželku výslovně neudělil, bylo jednoznačně proti zákonu, pokud tak učinil.⁶² *„A proto otec, ne manžel, má právo zabít ženu a každého cizoložníka. Obecným důvodem tohoto pravidla je, že otcovy city berou ohled k zájmům dětí, ale vášně a výbušnost manžela, jenž se rozhoduje zbrkle, musí být potlačeny.“*⁶³ *„Kde zákon praví „Smí svou dceru zabít okamžitě“, musíme tato slova chápat tak, že po zabití cizoložníka se nemůže rozhodnout zabít dceru v dalších dnech. Naopak musí je zabít jedním úderem a jedním útokem v jednom záchvatu rozhořčení vůči oběma. Když se ale dcera bez otcova přispění dá na útěk, zatímco otec zabíjí cizoložníka, a otec ji po několika hodinách dostihne a zabije, poté co ji pronásledoval, má se za to, že ji zabil okamžitě.“*⁶⁴

Po dlouhou dobu bylo obyčejovým právem manželovi přiznáno právo usmrtit muže, který svedl jeho ženu. Lex Iulia de adulteriis coercendis však z potrestání cizoložníka učinil záležitost práva a nikoliv odplaty. Právo zabít cizoložníka náleželo otci i manželovi, ale vůči manželovi bylo toto právo výrazně omezeno.⁶⁵ *„Papinián v první knize O cizoložství: Jen otec rodiny disponuje právem zabít muže, jenž spáchal cizoložství s dcerou, která je v jeho moci. Proto žádný jiný příslušník rodiny nemůže po právu*

⁶¹ D 48.5.14.1.

⁶² FRIER, Bruce W, MCGINN, Thomas A. *A Casebook on Roman Family Law*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 114. (dále jen „FRIER, B. W, MCGINN, T. A. *A Casebook ...*“)

⁶³ D 48.5.22.4. Překlad: BUBELOVÁ, K, LÁDR I. *Texty ...*, s. 27.

⁶⁴ D 48.5.23.4. Překlad: tamtéž, s. 27.

⁶⁵ FRIER, B. W. MCGINN, T. A. *A Casebook ...*, s. 112.

*učinit totéž, ani syn pod otcovskou mocí, který sám má dceru, tak nemůže učinit.*⁶⁶

Manžel mohl postupovat jako otec cizoložnice jen výjimečně. Mohl tedy zabít milence své ženy, ale pouze v případech, kdy byly současně splněny tyto podmínky: manžel přistihl cizoložníky při činu, cizoložství bylo spácháno v domě manžela a milenec manželky nespadal do okruhu osob, které bylo manželovi zakázáno usmrtit.⁶⁷ *„Macer v první knize O veřejných řízeních: Manžel rovněž může zabít muže, který se dopouští cizoložství s jeho manželkou, ne však kohokoliv bez rozdílu jako otec. Zákon stanoví, že manžel může zabít cizoložníka, když jej přistihne ve svém vlastním domě, ale ne, když jej přistihne v domě svého tchána. Rovněž tak nemůže zabít muže, jenž se dopustil kuplířství nebo vykonával zaměstnání herce, tanečníka, zpěváka nebo byl odsouzen veřejným soudem a zahlazením mu nebyla navrácena jeho občanská práva a ani propuštěnce svého, manželky, otce nebo matky, syna nebo dcery kohokoliv z nich, přičemž nehraje roli, zda patřil výlučně některé z výše uvedených osob či byl povinen k úsluhám dvěma pánům. To samé se vztahuje na otroka.*⁶⁸

3.2.4 Procesní úprava *lex Iulia de adulteriis coercendis*

Cizoložství poskvrňovalo nejen individuální váženost a čest otce a manžela rodiny, ale bylo zároveň považováno za útok na veřejnou morálku. Důsledkem takového vnímání cizoložství bylo to, že oznámení spáchání trestného činu cizoložství bylo umožněno nejen manželovi či otci cizoložnice, ale také jakékoliv jiné osobě.⁶⁹ *„Po manželovi a otci právo vznést obvinění svědčí dalším občanům. Nepodal-li žalobu manžel nebo otec do šedesáti dnů, další občané mají pro podání žaloby čtyři měsíce.*⁷⁰

Cizoložníka bylo možno stíhat do pěti let od spáchání činu, a to i tehdy, když žena, se kterou se tohoto trestného činu dopustil, již nebyla naživu.⁷¹

⁶⁶ D 48.5.20 pr. Překlad: BUBELOVÁ, K, LÁDR I. *Texty ...*, s. 26.

⁶⁷ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 115.

⁶⁸ D 48.5.25. Překlad: BUBELOVÁ, K, LÁDR I. *Texty ...*, s. 27.

⁶⁹ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 104.

⁷⁰ D 48.5.1. Překlad: BUBELOVÁ, K, LÁDR I. *Texty...*, s. 23.

⁷¹ D 48.5.11.4.

Z procesního hlediska nebylo možné obžalovat z cizoložství nerozvedenou manželku či jejího spoluviníka, a proto obžalobě cizoložnice nevyhnutelně předcházela rozvod.⁷² Dokud tedy manželský svazek, ve kterém se žena cizoložství dopustila, trval, nemohla být za cizoložství stíhána, a proto bylo manželovou povinností iniciovat rozvod.⁷³ „*Když jsem chtěl obvinít z cizoložství ženu, která po té, co se dopustila cizoložství, zůstala v manželském svazku, byla má pozice rozporována. Ptám se, zda byl tento názor správný. Odpověď zní: Nesmíš zapomínat na skutečnost, že tak dlouho, jak trvá manželství, které existovalo v době, kdy bylo cizoložství spácháno, nemůže být žena za cizoložství stíhána, a v průběhu této doby nemůže být obžalována ani cizoložník.*“⁷⁴

Tím, že manžel zůstával s cizoložnicí v manželském svazku, riskoval, že bude obviněn z trestného činu kuplířství. „*Proto může být dotázáno, jestli ten, kdo má vědomí o stíhání za cizoložství, může rozhodnout proti manželovi, protože jednal jako kuplíř? Já myslím, že může. Claudius Gorgus, nejproslulejší muž, který obvinil svou ženu, a bylo jisté, že ačkoliv ji přistihl při smilstvu, ponechal si ji jako svou ženu, byl odsouzen božským Severem za kuplířství, aniž by se před ním objevil žalobce.*“⁷⁵

Manželka také mohla být stíhána za cizoložství s neznámou osobou, pokud se u ní v domě našly různé dary a peníze pocházející z neznámého zdroje anebo zamilované dopisy, jejichž pisatele nebylo možno určit.⁷⁶

Římané zastávali názor, že muž, který tvrdil, že se cizoložství dopustil jen proto, že se manžel ženy, se kterou cizoložství spáchal, choval jako kuplíř, se obviněním manžela z kuplířství pouze snažil ospravedlnit svůj zločin. Takové obvinění tedy nebylo vyslyšeno po té, co byl cizoložník obviněn.⁷⁷ „*Kdokoliv prohlašuje, že spáchal cizoložství za přispění manžela, přeje si ve skutečnosti ospravedlnit svůj zločin. Tato námitka se mu*

⁷² VRANA, V. *Procesné ...* s. 129.

⁷³ FRIER, B. W, MCGINN, T. A. *A Casebook ...*, s. 118.

⁷⁴ D 48.5.11.10.

⁷⁵ D 48.5.2.6.

⁷⁶ VRANA, V. *Matrimonium...*, s. 115.

⁷⁷ FRIER, B. W, MCGINN, T. A. *A Casebook ...*, s. 116.

nepovolí. Proto žalovaný nebude vyslyšen, chtěl-li by se vyvinít označením manžela za kuplíře, pokud již na něho [cizoložníka] byla podána žaloba.⁷⁸

3.2.5 Uzavření manželství s ženou odsouzenou za cizoložství

Na tomto místě je vhodné přiblížit problematiku trestného činu, kterého se dopustil muž, jenž se oženil s ženou odsouzenou za cizoložství. Vladimír Vrana uvádí, že se toto jednání posuzovalo jako *lenocinium*: „Dokonca aj ten muž sa považoval za lenonis, ktorý uzavrel manželství so ženou uznanou vinnou zo spachania cudzoložstva.“⁷⁹ Že se sňatek s cizoložnicí považoval za trestný čin, potvrzuje i několik fragmentů Digest. Jako příklad lze uvést následující, který zároveň říká, že se takové jednání trestalo stejně, jako by muž páchal cizoložství: „Tam, kde uplynulo šedesát dní, ve kterých bylo právem manžela obvinít svou manželku z cizoložství, bude mu kompletní navrácení lhůty odmítnuto; a pokud si nyní přeje prominutí zmeškání lhůty, aby uplatnil právo, které nevyužil, nebude se to lišit od žádosti, aby byl zbaven obvinění ze spáchání trestného činu. Vzhledem k zavedené právní zásadě, že prétor by neměl být nápomocný stranám, které spáchaly trestný čin, kompletní navrácení lhůty se za daných okolností neaplikuje. V případech trestného činu není osoba mladší dvaceti pěti let oprávněna k obnově svých práv ve všech případech, které se týkají závažnějších trestných činů; avšak přihlídnutí k mládí někdy může zapříčinit, že soudce uloží mírnější trest. Ale s odkazem na *lex Iulia de adulteriis coercernis*, který se týká trestání cizoložství, nemůže uniknout trestu za cizoložství mladistvý, který přiznává, že jej spáchal; nemůže, jak jsem uvedl, uniknout potrestání ani v případech, kdy se dopustil trestného činu, které zákon jako cizoložství trestá, například pokud vědomě uzavře sňatek s ženou odsouzenou za cizoložství nebo pokud profituje z cizoložství své ženy nebo pokud přijímá odměnu za utajování protiprávního styku; nebo pokud dovoluje, aby byl jeho dům užíván ke

⁷⁸ D 48.5.2.4. Překlad: BUBELOVÁ, K. LÁDR, I. *Texty ...*, s. 22.

⁷⁹ VRANA, V. *Matrimonium...*, s. 107.

*kuplířství či cizoložství; omluvou mládí není možno se hájit proti právním předpisům, kde se člověk, který se zákona dovolává, jej sám porušuje.*⁸⁰

Výše uvedené potvrzuje také fragment následující, který však zároveň říká, že žít v konkubinátu se ženou odsouzenou za cizoložství dovoleno je. *„Nemyslím si, že lex Iulia de adulteriis se použije v případech, kdy muž žije v konkubinátu s ženou odsouzenou za cizoložství, ačkoliv bude trestně odpovědný, pokud ji pojme za svou manželku.*“⁸¹ Důvodem, proč konkubinát s touto ženou nezakládal trestní odpovědnost, je ten, že na konkubinát se lex Iulia de adulteriis coercendis nevztahoval.⁸²

Osobám, které spolu spáchaly cizoložství, nebylo umožněno spolu uzavřít manželství, a pokud spolu přece jen sňatek uzavřeli, bylo jejich manželství neplatné.⁸³

3.2.6 Tresty ukládané dle lex Iulia de adulteriis coercernis

Muž, který byl uznán vinným z cizoložství, byl odsouzen k trestu doživotního vyhnanství a zároveň mu byl uložen trest ztráty poloviny jeho majetku. Žena byla také postižena trestem vyhnanství a byla jí zabavena třetina majetku a polovina věna.⁸⁴

Vladimír Vrana ve své publikaci uvádí, že kromě trestu vyhnanství a majetkových sankcí, které cizoložníky postihovaly, existovaly i tresty sekundární povahy. Mezi tyto sekundární tresty pak řadí *infamii*, znemožnění účasti u jakýchkoliv právních úkonů v pozici svědka a dále fakt, že osoby senátorského stavu nemohly uzavírat manželství se ženami, které spáchaly trestný čin cizoložství.⁸⁵ Tato tvrzení lze podpořit následujícími fragmenty Digest: *„Žena, která byla přistižena při cizoložství, je považována za odsouzenou za trestný čin. Z toho důvodu, pokud je prokázáno, že se cizoložství dopustila, bude stížena infamii, tedy nejen proto, že byla přistižena in flagranti, ale také proto, že byla odsouzena za trestný čin. Pokud však nebyla přistižena, ale přesto uznána*

⁸⁰ D 4.4.37.1.

⁸¹ D 25.7.1.2.

⁸² VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 107.

⁸³ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny ...*, s. 467.

⁸⁴ VRANA, V. *Matrimonium ...* s. 110.

⁸⁵ Tamtéž, s. 111.

vinnou, stává se bezecnou, protože byla odsouzena za trestný čin; a v skutku pokud byla přistižena, ale ne odsouzena, bude stále stížena infamií, protože je nepochybné, že se dopustila cizoložství a sám zákon postihuje toto jednání infamií a neponechává to na rozhodnutí soudu.⁸⁶ „Voják, který byl odsouzen dle *lex Iulia de adulteriis* se stává bezecným do té míry, že sám tento trest jej potupně uvolňuje z jeho přísahy.“⁸⁷ „Z toho, že *lex Iulia de adulteriis* zakazuje svědčit ženě, která byla odsouzena za cizoložství, vyplývá, že dokonce ženy měly právo svědčit u soudu.“⁸⁸

Jak již bylo uvedeno výše, manžel neměl právo svou nevěrnou manželku zabít. Pokud tak však učinil v afektu, bylo jeho jednání důvodem pro zvláštní způsob potrestání takového činu: „Císař Marcus Antoninus a jeho syn Commodus určili v reskriptu, že manžel dohnaný náporem hlubokého žalu k zabití manželky přistižené při cizoložství neobdrží trest určený vrahům dle *Corneliova* zákona. Je tomu tak proto, že božský [císař] Pius se v reskriptu adresovaném Appolloniovi vyslovil takto: „Kdokoli nepopírá, že zabil manželku přistiženou při cizoložství, může se vyhnout popravě, neboť udržet na uzdě oprávněné rozhořčení je obtížné. Protože ale překročil meze oprávněné pomsty, musí být potrestán. Proto přísluší-li manžel k nižším společenským vrstvám, dostatečné bude odsouzení k doživotním nuceným pracím, patří-li k vyšším společenským vrstvám, bude odsouzen do vyhnanství na ostrov.“⁸⁹

Závěrem je vhodné zmínit, že i současná česká právní úprava definuje manželství v § 1 odst. 1 zákona o rodině jako trvalé společenství muže a ženy.⁹⁰ I v současnosti se předpokládá, že v manželství budou zplozeni legitimní potomci, což potvrzuje § 2 odst. 1 zákona o rodině, který uvádí následující: „Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“⁹¹ Na rozdíl od římského práva však právní řád České

⁸⁶ D 23.2.43.12.

⁸⁷ D 3.2.2.3.

⁸⁸ D 22.5.18.

⁸⁹ D 48.5.39.8. Překlad: BUBELOVÁ, K. LÁDR I. *Texty ...*, s. 29.

⁹⁰ Zákon č. 94/1963, zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁹¹ Tamtéž.

republiky neobsahuje žádné ustanovení, které by cizoložství či nevěru kriminalizovalo.

4. Stuprum

Termín *stuprum* označuje trestný čin pohlavního styku muže s neprovdanou ženou vyššího společenského postavení.⁹² Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, v pramenech nenacházíme přesnou definici nejen trestného činu *adulterium*, ale ani trestného činu *stuprum*. Z tohoto důvodu je pro definování trestného činu *stuprum* klíčový tento již zmiňovaný fragment: „*V zákoně se proměnlivě nesprávně označuje stejný zločin pojmy stuprum a adulterium. Adulterium lze spáchat pouze s vdanou ženou. Tento pojem byl přijat v souvislosti s dítětem zplozeným jiným mužem než manželem. Stuprum, jež Řekové nazývají „φυοπάω“, se páchá s pannou nebo vdovou.*“⁹³

Římští právníci zastávali názor, že cizoložství bylo trestným činem především vdaných žen, zatímco *stuprum* bylo trestným činem spíše mužským. Ženatý muž, který měl mimomanželský sexuální styk, nepáchal cizoložství, vyjma případů, kdy měl pohlavní styk s vdanou ženou. Mohl se však dopustit trestného činu *stuprum*, pokud měl pohlavní styk s ženou vyššího společenského postavení. Naproti tomu vdaná žena, která měla sexuální vztah s někým, kdo nebyl jejím manželem, byla vinna z cizoložství vždy, nehledě na to, zda byl její sexuální partner ženatý či nikoliv.⁹⁴

4.2 Okolnosti vedoucí k zavedení trestní odpovědnosti za stuprum

Jak bylo již uvedeno v první kapitole, úpadek dobrých mravů vládnoucí třídy, který se rozmohl v době přechodu od republiky k principátu, se projevil nejen v poklesu počtu uzavíraných manželství, ale také v počtu narozených dětí. Proti nechuti k manželství a výchově

⁹² BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 302.

⁹³ D 48.5.6.1. Překlad: BUBELOVÁ, K. LÁDR, I. *Texty ...*, s. 24.

⁹⁴ BRUNDAGE, J. A. *Law ...*, s. 30-31.

děti, začal brojit císař Augustus, jehož cílem byla snaha, aby se vládnoucí třída rozrostla a navýšila svůj počet. K uskutečnění těchto cílů směřoval nejen lex Iulia de adulteriis coercendis, ale také leges Iulia et Papia Poppaea, což je souhrnný název pro lex Iulia de maritandis ordinibus z roku 18 př. n. l. a lex Papia Poppaea nuptialis z roku 9 n. l.⁹⁵

Podle těchto zákonů měli muži od 25 do 60 let a ženy od 20 do 50 let povinnost být ve svazku manželském a mít nejméně tři děti. Ti, kteří ovdověli nebo se rozvedli, měli povinnost se znovu oženit či provdat. Vdovy pak měly tuto povinnost do dvou let od smrti manžela a ženy rozvedené do 18 měsíců od rozvodu.⁹⁶ Tyto zákony vynucovaly žádané chování nejen formou pozitivní, ale také negativní motivace. Ti, kteří nevyhověli těmto zákonným požadavkům, tedy svobodní nebo ti, kteří sice byli v manželství, ale neměli děti, byli stíženi soukromoprávními újmami v právu dědickém. Na druhou stranu ti, kteří měli děti, obzvláště pak vyšší počet, měli výhody nejen v právu dědickém, ale byli také osvobozeni od různých osobních břemen práva veřejného nebo soukromého a měli také přednost při dosazování na úřady.⁹⁷

Jak bylo již řečeno výše, vztahovaly se tyto zákony především na vládnoucí vrstvu Římské společnosti, protože cílem těchto zákonů bylo navýšení jejího stavu. Zákon tak zakazoval nejen sňatky svobodných římských občanů se ženami stíženými *infamií*, ale především sňatky senátorů s osobami nižšího postavení, jako byly propuštěnky či herečky. Zákaz se pak vztahoval také na jejich děti, ať již mužského či ženského pohlaví.⁹⁸ „*Lex Iulia stanoví, že: „Senátor nebo jeho syn či vnuk nebo pravnuk či pravnuk jeho syna se nesmí vědomě nebo se zlým úmyslem zasnoubit či uzavřít sňatek s propuštěnkou nebo ženou, která buď sama nebo jejíž otec či matka vykonávají či vykonávali herecké řemeslo. Stejně tak nesmí dcera senátora nebo dcera jeho syna nebo dcera jeho vnuka vědomě či se zlým úmyslem uzavřít sňatek s propuštěncem nebo mužem, který sám nebo jehož matka či otec vykonávají či vykonávali herecké*

⁹⁵ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 206.

⁹⁶ Tamtéž, s. 206.

⁹⁷ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny ...*, s. 465.

⁹⁸ Tamtéž, s. 466.

řemeslo.⁹⁹ Z následujícího fragmentu vyplývá také to, že pokud se manželka senátora stala herečkou až po uzavření sňatku, bylo to důvodem pro ukončení manželského svazku. „Je zjevné, že pokud žena začne vykonávat herecké řemeslo (po uzavření manželství) musí být manželem zapuzena.“¹⁰⁰ Neplatnost manželství senátoru a propuštěnek potvrzuje také následující fragment Digest, který zároveň říká, že pokud muž pozbyl senátorskou hodnost, stala se taková žena jeho právoplatnou manželkou. „Pokud si někdo ze senátorského stavu vzal za manželku propuštěnku, třebaže zatím (ona) není jeho manželkou, přece se nachází v takovém postavení, že pokud muž ztratí senátorskou hodnost, bude manželkou.“¹⁰¹

Lex Iulia de adulteriis coercendis v souvislosti s výše uvedeným zavedl trestný čin *stuprum*. Ženám vyššího společenského postavení tak byly zakázány poměry a uzavírání sňatků s muži nižšího společenského postavení, protože byly určeny pro muže, kteří jim byli svým společenským postavením rovni. „Pokud senátorova dcera, vnučka nebo pravnučka uzavře sňatek s propuštěncem nebo mužem, který vykonává herecké povolání, nebo jehož otec či matka jej vykonávala, bude manželství neplatné.“¹⁰²

Zákaz sňatku senátorů a hereček byl zrušen až za vlády císaře Justina.¹⁰³ Jeho synovec a budoucí císař Justinian chtěl uzavřít manželství s herečkou Theodorou, ale jelikož zákon zakazoval komukoliv z jeho vrstev se s herečkou oženit, přiměl svého strýce k přijetí zákona, který umožnil sňatek senátora s bývalou herečkou, pokud on není právě senátorem a ona se zřekla své minulosti.¹⁰⁴

4.3 Vznik trestní odpovědnosti za stuprum

Jak lex Iulia de adulteriis coercendis, tak i jeho interpretace římskými právníky zacházela jinak muži a jinak se ženami, které se

⁹⁹ D 23.2.44 pr.

¹⁰⁰ D 23.2.44.7.

¹⁰¹ D 23.2.27. Překlad: BUBELOVÁ, K. *Praktikum ...*, s. 43.

¹⁰² D 23.2.42.1.

¹⁰³ Císař Justin vládl v letech 518-527 n. l. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny ...*, s. 376.

¹⁰⁴ BROWNING, Robert. *Justinian and Theodora*. New Jersey: Gorgias Press, 2003, s. 40-41.

trestného činu *stuprum* dopustily. Muži mohli mít sexuální vztahy s prostitutkami a konkubínami bez postihu, vyloučeny pro ně byly pouze nedovolené pohlavní styky s ženami vyšší třídy a vdanými ženami.¹⁰⁵ „*Při spojení se musí dbát nejen na to, co je dovolené, ale také na to, co je mravně ušlechtilé.*“¹⁰⁶ Naopak ženy z vyšší třídy měly zakázán pohlavní styk s kýmkoliv, kdo nebyl jejich manželem.¹⁰⁷

Lex Iulia de adulteriis coercendis vymezil skupiny osob, které byly z trestní odpovědnosti za trestný čin *stuprum* vyloučeny. Mezi tyto skupiny osob pak patřily ženy žijící v konkubinátu, osoby uznané vinnými z *lenocinia* a také divadelníci a herci.¹⁰⁸ Ustanovení zákona se také nevztahovala na pohlavní styk, který byl vykonán za úplatu nebo na místě přístupném veřejnosti s ženou, která tento akt vykonávala jako svou profesi. Za *stuprum* se tedy nepovažoval také pohlavní styk s prostitutkou, stejně jako s ženou degradovaného postavení či s otrokyní.¹⁰⁹

Lex Iulia de adulteriis coercendis zavedl nutnost rozlišovat, zda styk s konkubínou zakládal trestní odpovědnost *stuprum* či nikoliv. Římští právníci pak konkubinát z trestní odpovědnosti za tento trestný čin vyjmuli a konkubinát se v tomto směru stal legálně tolerovanou institucí.¹¹⁰ „*Trestně odpovědný za stuprum je ten, kdo si udržuje svobodnou ženu za účelem obcovat s ní, ale ne za účelem pojmout ji za svou manželku, toto se samozřejmě nevztahuje na konkubíny.*“¹¹¹ Konkubinát tedy nebyl podroben trestům za *stuprum*, protože byl náhradou za manželství osobám, kterým nejen Augustovy zákony, ale i názory římské společnosti zabraňovaly uzavřít sňatek.¹¹² Jak uvádí James Brundage ve své publikaci, římská společnost důrazně odrazovala od konkubinátu mezi vysoce postavenými ženami a muži nízkého postavení. Tyto svazky totiž urážely římské představy o slušnosti. Svobodná žena, která se stala konkubínou otroka, byla v důsledku takového jednání degradována na

¹⁰⁵ BRUNDAGE, J. A. *Law ...*, s. 30.

¹⁰⁶ D 23.2.42 pr.

¹⁰⁷ BRUNDAGE, J. A. *Law ...*, s. 30.

¹⁰⁸ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 106.

¹⁰⁹ BRUNGADE, J. A. *Law ...*, s. 31.

¹¹⁰ BRUNDAGE, J. A. *tamtéž*, s. 40.

¹¹¹ D 48.5.34 pr.

¹¹² HEYROVSKÝ, L. *Dějiny ...*, s. 453.

otrokyni. James Brundage dále uvádí, že konkubinát dvou svobodných osob stejného nebo podobného postavení pak bylo pro Římany něco zcela zřejmě neobvyklého, protože tyto osoby mezi spolu zpravidla uzavíraly manželství.¹¹³

Lex Iulia de adulteriis coercendis obsahoval ustanovení, která upravením příbuzných mravnostních trestných činů napomáhala možnosti širšího postihování trestného činu *stuprum* jako takového. Tak například pronajmutí nebo přenechání vlastního domu k nemorálním účelům, případně i přijetí odměny za takové jednání se trestalo stejně jako zneuctění samotné. „Každý, kdo vědomě propůjčí svůj dům, aby v něm bylo spácháno zneuctění [*stuprum*] nebo cizoložství buď s matronou, která není jeho manželkou nebo s mužem, nebo ten, kdo profituje z cizoložství své manželky, bez ohledu na jeho postavení, je potrestán jako cizoložník.“¹¹⁴ „Ženy, které půjčují své domy, nebo přijímají jakoukoliv kompenzaci za zneuctění, kterého se dopustily, jsou také odpovědné pod touto sekcí zákona.“¹¹⁵

Také pokud někdo odhalil nebo se dozvěděl o tom, že bylo spácháno *stuprum* a tento čin neoznámil, vystavoval se nebezpečí, že mu bude uložen trest, jako by o tomto skutku chtěl úmyslně mlčet.¹¹⁶ „Také je potrestán ten, kdo přijme peníze za zneuctění [*stuprum*], které odhalil, a nečiní žádný rozdíl, jestli je obdrží manžel sám nebo někdo jiný, neboť ten, kdo přijímá kompenzaci za utajování zneuctění, by měl být potrestán. Zákon se ovšem nevztahuje na osoby, které tak činí bezplatně.“¹¹⁷

Jak vyplývá z následujícího fragmentu Digest, byla postihována i pouhá rada ke spáchání tohoto trestného činu. „Slova zákona, konkrétně „Za účelem, že nikdo nesmí vědomě a podvodně spáchat zneuctění či cizoložství“ jsou použitelné jak proti tomu, kdo poskytl radu, tak vůči tomu, kdo spáchal trestný čin *stuprum* či *adulterium*.“¹¹⁸

¹¹³ BRUNDAGE, J. A. Law ..., s. 24.

¹¹⁴ D 48.5.8 pr.

¹¹⁵ D 48.5.10.1.

¹¹⁶ VRANA, V. *Matrimonium* ..., s. 112.

¹¹⁷ D 48.5.29.2.

¹¹⁸ D 48.5.12.

Pouhý rok po vydání lex Iulia de adulteriis coercendis bylo přijato zvláštní usnesení senátu, SC de matronarum lenocinio coercendo, které rozšířilo ustanovení zákona císaře Augusta. Tresty, které lex Iulia de adulteriis coercendis stanovil, tak od přijetí tohoto usnesení dopadaly také na matrony, které se daly na kariéru kuplířství nebo se záměrně staly prostitutkami a herečkami jen z toho důvodu, aby se vyhnuly potrestání za *adulterium* či *stuprum*. Staly se tedy dobrovolně osobami nečestnými, nízkého společenského postavení, tedy osobami, na které se ustanovení lex Iulia de adulteriis coercendis nevztahovala.¹¹⁹ „*Matrónou se rozumí nejen vdaná žena, ale také vdova.*“¹²⁰ „*Žena, která se bezplatně chová jako kuplířka za tím účelem, aby se vyhnula trestu za cizoložství, nebo se a tím účelem nechává najmout jako herečka, může být obviněna a odsouzena za cizoložství na základě usnesení senátu.*“¹²¹

Žena se mohla vyhnout uložení trestu, pokud muž při vykonání tohoto trestného činu použil násilí.¹²² „*Není pochyb, že každý, kdo se dopustí zneuctění použitím násilí proti dotyčnému muži či ženě, může být stíhán bez ohledu na výše uvedené období pěti let; neboť není pochyb o tom, že se dopustil trestného činu násilí.*“¹²³ Použití násilí k vykonání pohlavního styku zakládá trestní odpovědnost i dle současného trestního zákoníku. Ten v § 185 definuje skutkovou podstatu trestného činu znásilnění následovně: „*Kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.*“¹²⁴

4.3 Procesní úprava a tresty ukládané za stuprum

Lhůta pro podání žaloby za trestný čin *stuprum* byla stejně jako u předchozích trestných činů pětiletá. „*Zákonodárce zamýšlel, aby tato pětiletá lhůta byla dodržována ať už obžalovaná osoba čelila žalobě*

¹¹⁹ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 461.

¹²⁰ D 48.5.10 pr.

¹²¹ D 48.5.10.2.

¹²² VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 106.

¹²³ D 48.5.29.9.

¹²⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.

za *stuprum*, *adulterium* či *lenocinium*. Co však, pokud se bude jednat o jiné obvinění pocházející a odvozené z *lex Iulia*, kterému bude čelit obžalovaný, jakož i ti, kteří půjčují svůj dům za účelem spáchání *stuprum* anebo osoby podobným případům? Správnější je konstatování, že pětiletá lhůta je stanovena pro všechny skutky spadající pod *lex Iulia*.¹²⁵

Pokud jde o trestání tohoto trestného činu, musíme vycházet z následujícího fragmentu Digest: „Některé autority zastávají názor, že existuje rozdíl mezi zneuctěním a cizoložstvím, protože cizoložství je spácháno s vdanou ženou a zneuctění s vdovou. Avšak *lex Iulia de adulteriis* užívá tyto termíny bez rozdílu.“¹²⁶ Osoba, která byla za *stuprum* odsouzena pak podléhala stejným trestům, které byly ukládány za trestný čin *adulterium*. Pokud se jednalo o osobu vyššího společenského postavení, byla potrestána zabavením poloviny majetku. Pokud se však jednalo o osobu nižšího postavení, byly jí ukládány tresty tělesné a nucený pobyt na určitou dobu.¹²⁷

4.4 *Stuprum cum masculo*

Lex Iulia de adulteriis coercendis rozeznával a stíhal i jiné případy trestného činu *stuprum*, přesněji *stuprum cum masculo*, což byl trestný čin, který lze definovat jako homosexuální vztah k jinému muži či chlapci.¹²⁸ „K cizoložství dojde s vdanou ženou, ke zneuctění [*stuprum*] tehdy, když je spácháno s vdovou, pannou nebo chlapcem.“¹²⁹ Pohled na homosexualitu prošel v římské společnosti určitým vývojem. Jak bylo již řečeno v první kapitole, byly zprvu homosexuální styky tolerovány, vyjma již zmiňované případy pasivní sexuální role ctihodných římských občanů. Trestní odpovědnost za *stuprum cum masculo* však nezavedl jako první císař Augustus, ale sexuální zneužívání mladých římských chlapců bylo upraveno již v *lex Scantinia* z roku 149 př. n. l.¹³⁰

¹²⁵ D 48.5.29.6.

¹²⁶ D 50.16.101.

¹²⁷ Just. Inst. 4.18.4. Překlad: BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Justiniánské ...*, s. 371.

¹²⁸ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 302.

¹²⁹ D 48.5.34.1. Překlad: BUBELOVÁ, K. LÁDR, I. *Texty ...*, s. 28.

¹³⁰ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 106.

4.3.1 Lex Scantinia

James Brundage ve své knize uvádí, že přestože se text zákona nedochoval a nemůžeme s určitostí říct, co přesně reguloval, je zřejmé z jiných dochovaných zdrojů, že upravoval tresty za homosexuální chování. James Brundage dále uvádí, že nereguloval homosexuální vztahy ve smyslu jejich zákazu, ale s největší pravděpodobností chránil nezletilce a děti mužského pohlaví nejen před nedobrovolným pohlavním stykem a prostitucí, ale také před kastrací. Kastrace mladých mužských otroků totiž byla k velkému odporu Římanů běžnou praktikou obchodníků.¹³¹ Můžeme tedy říci, že v době vydání lex Scantinia nebyly trestné homosexuální vztahy dospělých mužů, ale tento zákon chránil mladé chlapce a stíhal pedofilní jednání. Vladimír Vrana k tomuto uvádí, že provinilcům byly na základě lex Scantinia ukládány vysoké pokuty.¹³²

Také současná právní úprava postihuje osoby, které provozují sexuální styk s dětmi, konkrétně s dětmi mladšími patnácti let. Současná právní úprava však nečiní rozdíl mezi tím, zda jde o chlapce či dívku, tudíž nepostihuje pouze styky homosexuální. Trestní zákoník definuje skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití v § 187 následovně: „*Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.*“¹³³ Současně je v § 202 trestního zákoníku kriminalizováno i jednání, které spočívá v pouhém svádění k pohlavnímu styku: „*Kdo nabídne, slíbí nebo poskytne dítěti nebo jinému za pohlavní styk s dítětem, pohlavní sebeukájení dítěte, jeho obnažování nebo jiné srovnatelné chování za účelem pohlavního uspokojení úplaty, výhodu nebo prospěch, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.*“¹³⁴

¹³¹ BOSWELL, John. *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality: Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980, s. 65-67. (dále jen „BOSWELL, J. Christianity ...“)

¹³² VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 111.

¹³³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁴ Tamtéž.

4.3.2 Lex Iulia de adulteriis coercendis

Jak bylo již uvedeno výše, lex Iulia de adulteriis coercendis vymezoval v rámci trestného činu *stuprum* také trestný čin *stuprum cum masculo*, tedy zneuctění, které bylo spácháno jako homosexuální styk s jiným mužem nebo chlapcem.¹³⁵ „Kdokoliv, kdo přesvědčí chlapce, aby se podrobil hanebnostem, ať už tím, že jej odvede stranou nebo podplacením jeho dozoru, nebo kdokoliv, kdo se pokusí svést ženu nebo dívku anebo dělá něco za účelem, aby ji povzbudil ke spáchání zneuctění, ať už půjčením domu nebo zaplacením peněz, aby ji k tomu přesvědčil, a pokud je trestného činu dosaženo, měl by být potrestán smrtí a pokud trestný čin dokončen není, měl by být deportován na ostrov. Dozor, který byl podplacen, měl by být potrestán velkou pokutou.“¹³⁶ Tento zákon také přinesl mnohem přísnější tresty, než které byly ukládány v předchozích obdobích nebo na základě již zmiňovaného lex Scantinia. Svolení partnera však bylo při ukládání trestů chápáno jako polehčující okolnost.¹³⁷ Jak již bylo výše uvedeno, bylo *stuprum* trestáno stejně jako *adulterium*, a totéž platilo pro *stuprum cum masculo*. Pokud se tedy jednalo o viníka vyššího společenského postavení, byl mu uložen trest zabavení poloviny jeho majetku, pokud se však jednalo o viníka nižšího společenského postavení, byly ukládány tresty tělesné a nucený pobyt na dobu určitou.¹³⁸

Římské právo také jednoznačně potvrdilo právo muže zabít útočníka, aby se ubránil sexuálnímu násilí.¹³⁹ „Božský Hadrian také v reskriptu stanovil, že kdo zabil toho, kdo se násilím pokoušel dopustit zneuctění na něm nebo na osobách, které mu náleží, měl by být propuštěn.“¹⁴⁰

Z justiniánských Institucí pak můžeme dovodit, že v 6. století, kdy byly publikovány, již byly homosexuální vztahy zcela zakázány. Trestání homosexuality pak můžeme s největší pravděpodobností připsat vlivu křesťanství na legislativní činnost. V 6. století n. l. tak byla

¹³⁵ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 302.

¹³⁶ D 47.11.1.2.

¹³⁷ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 111.

¹³⁸ Just. Inst. 4.18.4. Překlad: BLAHO, P. SKŘEJPEK, M. *Justiniánské ...*, s. 371.

¹³⁹ BOSWELL, J. *Christianity ...*, s. 64.

¹⁴⁰ D 48.8.1.4.

homosexualita, která byla charakterizována jako nepřírozený sklon k mužům, trestně stíhána. „Také řízení na základě Iuliova zákona o cizoložství je veřejným soudním řízením, které netrestá mečem pouze ty, kteří porušili cizí manželství, ale také ty, kteří se odvážili podřít se svým nepřírozeným sklonům k mužům. Podle téhož Iuliova zákona je trestáno také smilstvo, tedy když se někdo bez použití násilí proviní na panně anebo počestné vdově. Tentýž zákon stanoví pachatelům jako trest, pokud se jedná o výše postavené, zabavení poloviny jejich majetku, když to jsou níže postavení, jsou to tresty tělesné a nucený pobyt na určitou dobu.“¹⁴¹

¹⁴¹ Just. Inst. 4.18.4. Překlad: BLAHO, P. SKŘEJPEK, M. *Justiniánské ...*, s. 371.

5. Lenocinium

5.1 Pojem lenocinium a jeho právní úprava

Všeobecně můžeme pojem *lenocinium* označit jako kuplířství neboli zprostředkování prostituce.¹⁴² *Lenocinium* pak mělo v římském právu hned dva významy. V první řadě znamenalo faktickou činnost, kterou můžeme označit jako pasáctví.¹⁴³ „*Provozovat kuplířství není méně nemravné než vykonávat prostituci.*“¹⁴⁴ Tuto činnost vykonávaly osoby, jejichž zdrojem obživy bylo právě zmiňované kuplířství. Šlo tedy o osoby, které se na prostituci přižívovaly, vytvářely pro ni předpoklady nebo vlastnily nevěstince. Zvláštností kuplířů a kuplířek bylo, že prostituci nevykonávali sami, ale profitovali na prostituci jiných osob.¹⁴⁵

Které ženy byly považovány za kuplířky, je zřejmé z následujících fragmentů Digest: „*Kuplířkami nazýváme ty ženy, které obstarávají prostituci žen.*“¹⁴⁶ „*Za kuplířku považujeme i tu ženu, která vede takovýto život v zájmu někoho jiného.*“¹⁴⁷ „*Pokud žena provozuje hostinec a má v něm ženy, které vykonávají prostituci, jako mnohé ženy, které jsou zvyklé mít zaměstnány ženy pod záminkou hostinské služby; musí být řečeno, že i tato žena se nazývá kuplířkou.*“¹⁴⁸

Profesor Skřejpek uvádí, že právní omezení, která se vztahovala na prostitutky, se vztahovala také na kuplíře. Jak dále uvádí, nemohli kuplíři, jakožto osoby nečestné, zastávat veřejné úřady jakéhokoli druhu a typu, dále byli vyloučeni nejen z přístupu k republikánským magistraturám, ale nemohli se stát ani senátory či členy městské rady, a také nemohli být zapsáni do seznamu soudců. Cenzoři pak věnovali kuplířům zvláštní pozornost, protože je zapisovali mezi takzvané *aerarie*, což byli občané nejnižšího stupně nemající žádná veřejná práva.¹⁴⁹

¹⁴² BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 196.

¹⁴³ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 461.

¹⁴⁴ D 23.2.43.6.

¹⁴⁵ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 107.

¹⁴⁶ D 23.2.43.7.

¹⁴⁷ D 23.2.43.8.

¹⁴⁸ D 23.2.43.9.

¹⁴⁹ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 461.

Druhý význam slova *lenocinium* pak přinesl lex Iulia de adulteriis coercendis, který zavedl speciální skutkovou podstatu trestného činu *lenocinium*. Jak bylo již řečeno v předchozích kapitolách, vydání tohoto zákona zapadalo do celkové koncepce císaře Augusta spočívající v pozvednutí morálních hodnot vyšších vrstev římské společnosti. Tento zákon v první řadě upravoval již zmiňované trestné činy *adulterium* a *stuprum*. *Lenocinium* zde bylo vymezeno jako jakýsi vedlejší produkt obou uvedených trestných činů. *Lenocinium* dle lex Iulia de adulteriis coercendis nespočívalo přímo v pasáctví jako zaměstnání, přestože se mu některými znaky přece jen podobalo, ale lze konstatovat, že se jednalo o *lenocinium* v užším smyslu, a že jej vždy bylo možné spáchat pouze v návaznosti na trestný čin *adulterium* nebo *stuprum*. Prostřednictvím trestného činu *lenocinium* pak bylo také stíháno využívání či nadržování pachatelům těchto dvou trestných činů.¹⁵⁰

5.2 *Lenocinium* dle lex Iulia de adulteriis coercendis

5.2.1 Jednání, které zakládalo trestní odpovědnost za *lenocinium*

Pojem *lenocinium* umožňoval dle lex Iulia de adulteriis coercendis nejednu interpretaci. Za kuplíře tak byl označován nejen manžel, který profitoval z prostituce vlastní manželky, ale také manžel, který ignoroval mimomanželský styk své manželky, namísto aby se s ní okamžitě rozvedl. Dokonce i muž, který vědomě uzavřel manželství s ženou, která byla uznána vinnou z cizoložství, byl za trestně odpovědný za *lenocinium*.¹⁵¹

Tento zákon velmi kritizoval manžela, který toleroval sexuální promiskuitu své manželky. Jestliže manžel cizoložnice neučinil opatření okamžitě po té, co se dozvěděl o jejích mimomanželských stycích, byl považován za jejího komplice a takovéto tolerování manželčina cizoložství pak zakládalo jeho trestní odpovědnost.¹⁵² „Zákon trestá kuplířství manžela, který si ponechává za manželku ženu, která byla

¹⁵⁰ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 461.

¹⁵¹ D 4.4.37.1.

¹⁵² BRUNDAGE, J. *Law ...*, s. 45.

přistížena při cizoložství, a který dovolí cizoložníkovi odejít. Manžel by měl být rozzlobený na svou ženu, která porušila svůj manželský slib, a také by měl být potrestán, pokud nemůže omluvit svou ignoraci nebo zakrýt svou lhostejnost pod záminkou, že informace o nevěře je neuvěřitelná. Proto zákon říká „povolí cizoložníkovi přistíženému v jeho domě odejít“ protože si přeje potrestat ženu, kterou přistihl při takovém aktu.“¹⁵³ „Ostatně, kdo umožní manželce spáchat tento zločin, zaslouží, aby jeho manželství bylo v opovržení. Toto pošpinění neškodí, není-li trest za cizoložství uložen.“¹⁵⁴

Manžel se však trestní odpovědnosti za *lenocinium* mohl zbavit tím, že přesvědčivě prokázal nevědomost o skutku manželky anebo pokud mohl ospravedlnit vlastní shovívavý postoj k tomuto činu tím, že prokázal svou absolutní důvěru v konání své partnerky a v její bezúhonnost.¹⁵⁵ Pokud však manželka již byla uznána vinnou z cizoložství a manžel i přes to opomenul, respektive zanedbal povinnost ji vyhnat z domu, mohl být obviněn z kuplířství. *„Trestný čin kuplířství se ocitl v Juliově zákoně o stíhání cizoložství jako trest pro manžela, jenž těží prospěch z cizoložství své manželky, a rovněž pro případ, kdy se manžel s manželkou přistíženou při cizoložství nerozvede.“¹⁵⁶*

Za kuplíře byly označovány i ty osoby, které vytvářely materiální podmínky pro spáchání trestného činu *stuprum* či *adulterium*. Trestně odpovědný pak byl i ten, kdo nabídl, byť z přátelství, dům, kde se mělo *adulterium* či *stuprum* uskutečnit, nebo ten, kdo takové jednání zprostředkoval.¹⁵⁷ *„Každý, kdo vědomě propůjčí svůj dům, aby v něm bylo spácháno zneuctění [stuprum] nebo cizoložství buď s matronou, která není jeho manželkou nebo s mužem, nebo ten, kdo profituje z cizoložství své manželky, bez ohledu na jeho postavení, je potrestán jako cizoložník.“¹⁵⁸ „Pokud však jsou osoby zvyklé se shromažďovat v nějakém domě za účelem vytvoření opatření ke spáchání cizoložství, i když cizoložství nebylo na tomto místě spácháno, má se i přes to za to, že vlastník zapůjčil*

¹⁵³ D 48.5.29 pr.

¹⁵⁴ D 48.5.2.3.

¹⁵⁵ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 107.

¹⁵⁶ D 48.5.2.2. Překlad: BUBELOVÁ, K. LÁDR, I. *Texty ...*, s. 22.

¹⁵⁷ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 107.

¹⁵⁸ D 48.5.8 pr.

*svůj dům ke spáchání zneuctění [stuprum] nebo cizoložství, protože tyto trestné činy by nebyly uskutečněny, kdyby k takovému setkání nedošlo.*¹⁵⁹ Takové jednání pak zakládalo trestní odpovědnost dokonce i tehdy, jestliže k samotnému cizoložnému aktu nedošlo. Setkáváme se zde tedy s odpovědností za pouhou přípravu trestného činu.¹⁶⁰ *„Svědci vdaných žen, stejně jako jiní rušitelé manželského vztahu, i přesto, že nejsou schopni dovršit jejich zločiny, jsou potrestáni v důsledku tendence jejich destruktivních vášní.*“¹⁶¹

Trestného činu se také dopustil ten, kdo se oženil s ženou potrestanou za cizoložství.¹⁶² *„Když zákon říká, že ten, kdo pojme za manželku ženu, která byla odsouzena za cizoložství, by měl být právně odpovědný, podívejme se, zda se toto vztahuje i na stuprum? Správnější názor je, že ano, protože pokud byla žena odsouzena z jakéhokoliv jiného důvodu podle tohoto zákona, mohla beztrestně znovu uzavřít manželství.*“¹⁶³

Proti manželovi však mohly být sankce za to, že se s manželkou nerozvedl uloženy až tehdy, když bylo přesvědčivě prokázáno, že se manželka cizoložství opravdu dopustila, a zároveň bylo prokázáno, že manžel o skutku věděl. Zároveň bylo umožněno uložení trestu pouze tomu manželovi, který neprokázal svou nevědomost o skutku manželky, anebo pokud nemohl ospravedlnit svůj shovívavý postoj k jejímu činu.¹⁶⁴

Trestně odpovědný za *lenocinium* byl také ten, kdo přijal peníze za umožnění spáchání cizoložství anebo z tohoto trestného činu jiným způsobem profitoval.¹⁶⁵ *„Tyto osoby vskutku spadají pod lex Iulia, protože přijaly peníze, aby utajily odhalené cizoložství. Prátor by však měl zasáhnout a přinutit je, aby peníze vrátily, protože toto chování je proti dobrým mravům a prétor nebere v úvahu, zda strana, která poskytla peníze*

¹⁵⁹ D 48.5.9.2.

¹⁶⁰ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 461.

¹⁶¹ D 47.11.1 pr.

¹⁶² Problematika uzavření manželství s ženou, která byla odsouzena za cizoložství, je podrobněji rozebrána v kapitole 3.2.5.

¹⁶³ D 48.5.34.2.

¹⁶⁴ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 111.

¹⁶⁵ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 461.

*je cizoložník nebo ne, ale pouze fakt, že osoba získala peníze vyhrožováním druhému smrtí.*¹⁶⁶

Klasickému kuplířství, tedy zprostředkování prostituce, se nejvíce blížily případy, kdy manžel zprostředkoval a profitoval z cizoložství své manželky. *„Každý, kdo profituje na cizoložství své manželky, bude potrestán; protože kdo se chová jako manželčin kuplíř, nespáchá triviální trestný čin.*¹⁶⁷ *„Muž, který obdrží zisk s přihlédnutím k cizoložství své manželky, je považován, že jej obdržel za účelem, aby mohla spáchat cizoložství; a nehledě na to, zda zisk obdržel několikrát nebo jen jednou, neměl by být osvobozen od trestu. Je správně řečeno, že profitoval z cizoložství své ženy ten, kdo obdrží zisk za to, že jí je dovoleno hýřit jako prostitutce. Nicméně v případě, že manželce dovoluje spáchat trestný čin, ne však za účelem zisku, ale v důsledku nedbalosti, jeho vlastní viny nebo určité míry lhostejnosti nebo nadměrné důvěry, je postaven mimo zákon.*¹⁶⁸ *„Jestliže se manžel pokusí stíhat svou manželku v trestním procesu, znemožní mu obvinění z toho, že působil jako její pasák, vznesení obvinění? Myslím, že ne. Takový skutek činí manžela vinným, neosvobozuje ale manželku.*¹⁶⁹

5.2.2 Trestní postih za spáchání trestného činu lenocinium

Vladimír Vrana ve své habilitační práci uvádí, že sankce za *lenocinium* postihovaly všechny osoby, které se na spáchání *lenocinia* podílely, anebo jej alespoň umožnily. Sankcemi byl tedy postihnut například manžel profitující z cizoložství své manželky, stejně jako manžel, který se s cizoložnou manželkou nerozvedl, nebo osoby, které umožnily spáchání tohoto trestného činu ve svém domě. Vladimír Vrana dále uvádí, že za trestný čin *lenocinium* byly ukládány stejné sankce, které postihovaly osoby odsouzené za cizoložství.¹⁷⁰ Trestem za tento trestný čin pak bylo vyhnanství na ostrov, které bylo stejně jako u cizoložství spojené

¹⁶⁶ D 4.2.8 pr.

¹⁶⁷ D 48.5.29.3.

¹⁶⁸ D 48.5.29.4.

¹⁶⁹ D 48.5.2.5.

¹⁷⁰ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 110.

s citelným majetkovým postihem. Žena ztratila polovinu věna a třetinu majetku a mužům byla konfiskována polovina jejich majetku.¹⁷¹

Jak uvádí profesor Skřejpek, v období pozdní římské říše došlo v právní úpravě kuplířství k několika změnám. Především se *lenocinium* stalo samostatným trestným činem a nebylo již nadále stíháno v souvislosti s trestnými činy *adulterium* a *stuprum*. V roce 428 n. l. pak císaři Theodosius II.¹⁷² a Valentinián III.¹⁷³ zakázali otci prostituovat své dcery a pánovi své otrokyně pod hrozbou odsouzení k nuceným pracím v dolech. O několik desetiletí později pak zakázal císař Leo I.¹⁷⁴ kuplířství úplně. Jak uvádí profesor Skřejpek, byly tresty za výkon tohoto povolání velice tvrdé a byly odstupňovány podle společenského postavení provinilců. Osoby nižšího společenského postavení byly odsuzovány k pracím v dolech nebo byly deportovány. Osoby vyššího společenského statusu nejenže ztratily svou hodnost a postavení, ale zároveň jim byl konfiskován majetek. Císař Justinián, který vycházel z křesťanské představy o nerozlučitelnosti manželství, pak zmírnil tvrdost jednoho z ustanovení *lex Iulia de adulteriis coercendis* a stanovil, že se manžel se svou cizoložnou manželkou rozvést nemusí, a že setrvání v manželském svazku nezakládá jeho trestní odpovědnost za *lenocinium*.¹⁷⁵

Závěrem je vhodné zmínit, že současný trestní zákoník také vymezuje skutkovou podstatu trestného činu kuplířství. Dle § 189 trestního zákoníku je trestně odpovědný ten, kdo jiného přiměje, zjedná, najme, zláká nebo svede k provozování prostituce, nebo kdo z prostituce jiného profituje.¹⁷⁶ Trestní právo zde vyjadřuje společenský zájem nejen na ochraně mravnosti, ale také na ochraně svobodného rozhodování člověka.

¹⁷¹ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 462.

¹⁷² Císař Theodosius II. vládl Východní říši v letech 408-450 n. l. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny ...*, s. 376.

¹⁷³ Císař Valentinián III. vládl Západní říši v letech 425-455 n. l. Tamtéž s. 376.

¹⁷⁴ Císař Leo I. vládl Východní říši v letech 457-474 n. l. Tamtéž, s. 376.

¹⁷⁵ SKŘEJPEK, M. *Prostituce ...*, s. 462.

¹⁷⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.

6. Incestum

Většina starověkých společenství vnímala manželství jako exogamní.¹⁷⁷ Výjimku z tohoto pravidla tvořil starověký Egypt, kde bylo v některých dynastiích zavedeno pravidlo, že aby mohl být panovník uznán za právoplatného krále, musel uzavřít sňatek se svou sestrou.¹⁷⁸ Také Židé tvořili svým institutem švagrovského manželství výjimku z exogamie. Pokud totiž manžel zemřel, aniž by splnil povinnost zplodit mužského potomka, přecházela tato povinnost na jeho pozůstalé bratry. Jeden z nich pak byl povinen uzavřít s vdovou švagrovské manželství.¹⁷⁹ Římané však mezi výjimky z exogamního pravidla nepatřili. Proto byla pro uzavírání římských manželství stanovena pravidla, která sňatkům osob, které spolu byly v pokrevním příbuzenském vztahu, zabraňovala.

6.1 Právní úprava

Římanům nebylo dovoleno uzavřít sňatek s každou ženou, protože některých sňatků se museli zříci.¹⁸⁰ Incestní soužití bylo po dlouhou dobu zakázáno pouze dobrými mravy. V římském právu byl pojem mrav či mravy v právním smyslu vnímán v mnoha významech a vyjadřoval také obyčej, který získal závaznost zákona, a který vznikl na základě mravů předků.¹⁸¹ „Pokud muž pojme za manželku ženu, se kterou je mu z důvodu dobrých mravů zakázáno uzavřít manželství, spáchá incest.“¹⁸² Incestum bylo považováno za nesprávné a proti dobrým mravům především z etických a morálních hledisek a kvůli sociálním důsledkům takového soužití, ne kvůli zájmu na zdravém potomstvu.¹⁸³

¹⁷⁷ Exogamie je pravidlo, které zakazuje výběr partnera uvnitř vlastní skupiny (příbuzenské – v klanu, lokální – ve vesnici či sociální – v kastě). ČERMÁK, Josef. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*. 1. vydání. Praha: Knížní klub, 2003, s. 596.

¹⁷⁸ MORUS, Richard Lewinsohn. *Světové dějiny sexuality I*. 1. vydání. Praha: Horizont, 1969, s. 12.

¹⁷⁹ WEISBERG, Dvora E. *Levirate marriage and the family in ancient Judaism*. 1st. ed. Hanover: University Press of New England, 2009, s. 1-2.

¹⁸⁰ G.I.58. Překlad: KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 2. vydání. Brno: Masarykova universita a Doplněk, 1999, s. 43. (dále jen „KINCL, J. Gaius ...“)

¹⁸¹ BUBELOVÁ, K. *Ochrana ...*, s. 140.

¹⁸² D 23.2.39 pr.

¹⁸³ VRANA, V. *Matrimonium...*, s. 109.

Pozdější zákonné úpravy byly víceméně omezeny jen na to, aby zabránily uzavírání incestních sňatků, a to tím, že stanovily překážky pro uzavření manželství. O tom, kdo mohl a nemohl uzavřít sňatek s ohledem na příbuzenské vztahy, se zmiňuje již Gaius ve svých Institucích. Podrobnější úpravu incestu však najdeme až v Digestech.

Vzhledem k tomu, že zákonná úprava byla zaměřena především na stanovení překážek uzavření manželství, byla pouze částečným opatřením, protože se nevztahovala na mimomanželské krvesmilné styky anebo se na jejím základě tyto styky považovaly za *adulterium* či *stuprum*.¹⁸⁴ Z tohoto důvodu bylo za incest považováno jednání, které by za normálních okolností naplňovalo znaky trestného činu *stuprum* v případě, že se jej dopustily osoby, jejichž příbuzenský vztah jim bránil v uzavření manželství. *Incestum* bylo tedy v podstatě *stuprum* zhoršené okolnostmi, které buď reálně či právně zakládají příbuzenství.¹⁸⁵ Lex Iulia de adulteriis coercendis incest neupravoval, avšak jak bylo již řečeno, trestal jej jako *adulterium* či *stuprum*, pokud byly splněny i další podmínky.¹⁸⁶

6. 2 Osoby, které se mohly dopustit incestního manželství

Jenou ze základních náležitostí římského manželství bylo *ius conubii*,¹⁸⁷ tedy oprávnění uzavřít manželství, které bylo zároveň jedním ze základních práv římského občana.¹⁸⁸ Incestní, neboli krvesmilná pak byla ta manželství, která byla uzavřena mezi osobami, jejichž příbuzenský vztah to vyučoval. A to ať již šlo o vztahy v pokrevní linii přímé nebo vedlejší. Incestním aktem se pak rozuměl sexuální styk těchto osob.¹⁸⁹

¹⁸⁴ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 109.

¹⁸⁵ SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. 3rd ed. London: John Murray, 1850, s. 511. (dále jen „SMITH, W. A Dictionary ...“)

¹⁸⁶ VRANA, V. *Matrimonium ...*, s. 109.

¹⁸⁷ Mezi ostatní předpoklady manželství patřila dospělost, duševní zdraví, sexuální potence, souhlas patera familias a monogamie. BUBELOVÁ, K. *Praktikum ...*, s. 38.

¹⁸⁸ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie ...*, s. 121.

¹⁸⁹ SMITH, W. *A Dictionary ...*, s. 511.

6.2.1 Osoby v přímé pokrevní linii

Absolutní zákaz uzavírání manželství platil pro pokrevní příbuzné v linii přímé, tedy pro ascendenty a descendenty jakkoliv vzdálené.¹⁹⁰ „Manželství nemůže být uzavřeno osobami, které jsou ve vztahu předků a potomků v nejbližším stupni, nebo v jakémkoliv vzdálenějším stupni, až do nekonečna.“¹⁹¹ Právní úprava nerozlišovala mezi příbuzenskými vztahy pokrevními či založenými adoptcí. Proto tento zákaz platil také pro osoby, jejichž vztah byl založen adoptcí a platil i po té, co byla osoba emancipována.¹⁹² „Za hanebnost je také považován sňatek s ženou, která se adoptcí stala dcerou nebo vnučkou a toto pravidlo má takovou sílu, že zůstává v platnosti i v případě zrušení adoptce emancipací.“¹⁹³ „Emancipovaný syn nemůže uzavřít sňatek s vdovou po svém adoptivním otci, neboť ona je mu nevlastní matkou“¹⁹⁴

6.2.2 Osoby v pokrevní linii vedlejší

Podobná, ne však tak přísná úprava platila i pro osoby, které spojovalo pokrevní příbuzenství v linii vedlejší. Bylo zakázáno uzavřít sňatek mezi bratrem a sestrou, a to nejen v případě sourozenců plnorodých, kteří měli společného otce i matku, ale také v případě sourozenců polorodých, kteří měli společného jen jednoho z obou rodičů. Tento zákaz se vztahoval také na sourozence nevlastní a platil i pro sourozenecké vztahy založené adoptcí. Pro nevlastní sourozence pak tento zákaz platil po dobu, po kterou byli v moci svého otce, a pro sourozence adoptivní platil po dobu trvání adoptce.¹⁹⁵ „Tam, kde je sourozenecký vztah založen adoptcí, bude tento vztah překážkou jejich manželství po dobu trvání adoptce; proto se mohou oženit s dívkou, kterou můj otec adoptoval a po té emancipoval. Manželství můžeme uzavřít také, pokud si můj otec ponechá dívku ve své moci a já budu emancipován.“¹⁹⁶ „Proto muž, který si přeje

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 511.

¹⁹¹ D 23.2.53.

¹⁹² SMITH, W. A Dictionary ..., s. 511.

¹⁹³ D 23.2.55 pr.

¹⁹⁴ D 23.2.14 pr.

¹⁹⁵ G.I.60,61. Překlad: KINCL, J. Gaius ..., s. 43.

¹⁹⁶ D 23.2.17 pr.

*adoptovat svého zetě, by měl emancipovat svou dceru a obdobně ten, kdo si přeje adoptovat svou snachu, měl by emancipovat svého syna*¹⁹⁷

Původně platil zákaz uzavřít sňatek mezi příbuznými v linii vedlejší až do čtvrtého stupně.¹⁹⁸ Na bratrance a sestřenice se však tento zákaz nevztahoval.¹⁹⁹ „*Pokud mám ve své moci vnuka jednoho syna a vnučku pocházející od jiného syna, Pomponius říká, že můj souhlas bude dostačující k tomu, aby mezi nimi mohl být uzavřen sňatek; což je správné.*“²⁰⁰

Strýc se svou neteří manželství původně také uzavřít nemohl, ale toto pravidlo se změnilo po té, co se císař Claudius²⁰¹ oženil s dcerou svého bratra, Agrippinou.²⁰² Od té doby bylo možné uzavřít sňatek v pobočné pokrevní linii třetího stupně, ale pouze s bratrovou sestrou. Zákaz sňatku ve třetím stupni totiž nadále platil pro sestřinu dceru, nebo tetu z otcovy či matčiny strany.²⁰³ Jak uvádí Vladimír Vrana, další změnu úpravy uzavírání sňatků mezi příbuznými v linii pobočné přinesla vláda císařů Konstantina²⁰⁴ a Konstanse,²⁰⁵ kteří manželský svazek osob v třetím stupni vnímali jako hrdelní zločin. Římský císař Theodosius²⁰⁶ považoval manželství bratranců a sestřenic za nezákonné a jejich opětovná legalizace nastala roku 405 n. l. Vladimír Vrana dále uvádí, že na základě definitivně akceptované právní zásady pak byla povolena manželství osobám ve vedlejší pokrevní linii za předpokladu, že ani jedna z nich nebyla příbuznou v prvním stupni jejich společnému předkovi. Z toho vyplývalo vyloučení sňatku nejen strýce a neteře anebo tety a synovce, ale také prastrýce s praneteře.²⁰⁷

¹⁹⁷ D 23.2.17.1.

¹⁹⁸ Tituli ex corpore Ulpiani 5.6 [online]. Dostupné na <http://www.constitution.org/sps/sps01_3.htm> [cit. 14. července 2013]. (dále jen „Tituli ex corpore Ulpiani ...“)

¹⁹⁹ Just. Inst. 1.10.3. Překlad: BLAHO, P. SKŘEJPEK, M. *Justiníánské ...*, s. 51.

²⁰⁰ D 23.2.3.

²⁰¹ Císař Claudius vládl v letech 41 – 54 n. l. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny ...*, s. 372.

²⁰² G. I. 62. Překlad: KINCL, J. *Gaius ...*, s. 43.

²⁰³ Tituli ex corpore Ulpiani 5.6

²⁰⁴ Císař Konstantinus vládl v letech 306 – 337 n. l. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny ...*, s. 375.

²⁰⁵ Císař Konstanst vládl v letech 337 – 361 n. l. Tamtéž, s. 375.

²⁰⁶ Císař Theodosius vládl v letech 379 – 395 n. l. Tamtéž, s. 376.

²⁰⁷ VRANA, V. *Matrimonium ...* s. 46.

6.2.3 Ostatní osoby, jejichž sňatek byl incestní

Zákaz uzavření manželství byl rozšířen i na některé osoby, které spolu sice nebyly příbuzensky spjaty, ale na základě již zmiňovaných dobrých mravů mezi nimi byla vytvořena překážka uzavření manželství. Muž tak nesměl pojmout za manželku ženu, která byla jeho nevlastní matkou, nevlastní dcerou, snachou nebo tchýní.²⁰⁸ Kdo byl vůči muži ve vztahu nevlastní matky, nevlastní sestry, snachy či tchýně je patrné z následujících fragmentů Digest.

„Pojďme se nyní podívat na význam slov nevlastní matka, nevlastní dcera, tchýně a snacha, aby bylo možno zjistit, s kým je nezákonné uzavřít manželství. Některé autority rozumí nevlastní matkou manželku otce, snachou manželku syna a nevlastní dcerou dítě manželky, jež má se svým předešlým manželem. Avšak co se tohoto předmětu týče (zákazu manželství), je správné držet se názoru, že muž nesmí uzavřít sňatek s manželkou svého děda nebo svou prababičkou. Z toho důvodu jsou zde dvě nebo dokonce několik nevlastních matek, které si nemůže vzít. Není tedy divu, že adoptovaný syn nesmí uzavřít sňatek s vdovou po svém biologickém nebo adoptivním otci. Pokud měl jeho otec žen více, platí zákaz pro všechny z nich. Výraz tchýně se nevztahuje pouze na matku mé manželky, ale také na její babičku a prababičku. Výraz snacha se nevztahuje pouze na synovu manželku, ale také na manželku vnuka a pravnuka ačkoliv jsou některými autoritami označovány za prasnachy. Nevlastní dcerou se rozumí nejen dcera mé ženy, ale také její vnučka a pravnučka a sňatek nemůže být uzavřen ani s jednou z nich. Také nemohu pojmout za manželku matku ženy, která byla mou snoubenkou, neboť podle výkladu Augusta byla mou tchýní.“²⁰⁹ „Platné manželství nemůže být uzavřeno mezi mnou a ženou, která je snoubenkou mého otce, přestože nemůže být správně nazývána mou nevlastní matkou“²¹⁰ „Na druhou stranu, má snoubenka nemůže uzavřít sňatek s mým otcem, i když nemůže

²⁰⁸ Tituli ex corpore Ulpiani 5.6.

²⁰⁹ D 23.2.14.4.

²¹⁰ D 23.2.12.1.

být správně nazývána jeho snacha.²¹¹ „Jestliže má žena, po té, co se s ní rozvedu, uzavře sňatek s jiným mužem a má s ním dceru, tak dle Juliana není tato její dcera mou nevlastní dcerou, ale ani přes to s ní nesním uzavřít sňatek“²¹²

Otroci se po dobu, kterou byli v otroctví, trestného činu incestního manželství dopustit nemohli. Avšak po té, co se stali svobodnými osobami, se překážky uzavření manželství analogicky vztahovaly i na ně.²¹³ „Propuštěnec nesmí uzavřít sňatek ani se svou matkou ani se sestrou, které byly propuštěny na svobodu, protože pravidlo, které toto zakazuje, založily dobré mravy a ne zákon.“²¹⁴

Konkubinát byl v tomto ohledu postaven na roveň manželství, a proto se stejná pravidla vztahovala i na něj. Muž tedy nemohl žít v konkubinátu s ženou, se kterou by nemohl platně uzavřít manželství.²¹⁵ „Pokud si muž udržuje dceru své sestry jako konkubínu, je vinen z incestu, a to i když je žena propuštěnkou.“²¹⁶ „Bylo správně rozhodnuto, že voják, který žil v konkubinátu s dcerou své sestry, bude podléhat trestu za cizoložství, přestože nešlo o manželství.“²¹⁷

6.3 Následky incestního manželství a jeho trestání

6.3.1 Následky incestního manželství

Vzhledem k tomu, že nebyla splněna jedna z podmínek pro uzavření sňatku, tedy podmínka *ius conubii*, manželství mezi nimi uzavřené ve skutečnosti vůbec manželstvím nebylo a jako takové ani nevzniklo.²¹⁸ Proto ten, kdo uzavřel zločinné a krvesmílné manželství, neměl ani manželku, ani děti. To byl také důvod, proč se na ty, kteří se z takového manželství narodili, nahlíželo jako na děti, které sice mají matku, ale

²¹¹ D 23.2.12.2.

²¹² D 23.2.12.3.

²¹³ SMITH, W. *A Dictionary ...*, s. 511.

²¹⁴ D 23.2.8.

²¹⁵ SMITH, W. *A Dictionary ...*, s. 511.

²¹⁶ D 23.2.56.

²¹⁷ D 48.5.11.1.

²¹⁸ SMITH, W. *A Dictionary ...*, s. 511.

nikoliv otce.²¹⁹ „Termín nemanželský označuje ty, kteří nemohou prokázat, kdo je jejich otec anebo je jejich otcem ten, kdo jim být dle zákona nesmí. Nazývají se spuriové, podle řeckého sporu.“²²⁰ Děti, které vzešly z incestního vztahu, pak nebyly v otcově moci, a měly stejné postavení jako děti, které byly počaty nemanželsky. „Děti, které se narodily v právoplatném manželství, následují postavení otce, ale ty, které byly zplozeny v nemanželském svazku, následují postavení matky.“²²¹

Incestní sňatky také nepřiznávaly právo na věno, a proto dalším následkem krvesmilného manželství bylo to, manžel musel vrátit vše, co jako věno nabyt, a to včetně plodů.²²²

Z Digest také vyplývá, že stíhání krvesmilstva nebrání ani smrt ženy, se kterou byl incest spáchán. „Pokud je tchýně mrtvá, může být zeť stíhán za incest s ní i po její smrti, stejně jako cizoložník může být stíhán za *adulterium* po smrti ženy.“²²³

6.3.2 Trestání incestního jednání

Vladimír Vrana uvádí, že původně byly osoby, které se dopustily krvesmilstva, potrestány na základě starodávného obyčeje. Ten za *incestum* ukládal velmi zvláštní a krutý druh trestu smrti, konkrétně šlo o svržení z Tarpejské skály. Později však byl tento trest nahrazen tresty mírnějšími a to tresty *deportatio*,²²⁴ *relegatio*²²⁵ nebo zabavením majetku.²²⁶

Jak bylo již uvedeno výše, právní úprava *lex Iulia de adulteriis coercendis* se na mimomanželské krvesmilné styky nevztahovala, a proto bylo *incestum* považováno za *adulterium* či *stuprum*. To vedlo k tomu, že za *incestum* byly ukládány stejné tresty, které byly ukládány právě za tyto dva trestné činy. „Někdy však, v případě mužů, se zločin

²¹⁹ G.I.64. Překlad: KINCL, J. *Gaius ...*, s. 44.

²²⁰ D 1.5.23.

²²¹ D 1.5.19.

²²² D 23.2.52.

²²³ D 48.5.44.

²²⁴ Vyhnanství se zachováním občanských a majetkových práv. GROH, Vladimír, HEJZAR, Gabriel. *Život v antickém Římě*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 57. (dále jen „GROH, V, HEJZAR, G. *Život ...*“)

²²⁵ Vyhnanství se ztrátou občanských a majetkových práv. Tamtéž, s. 57.

²²⁶ VRANA, V. *Martrimonium...*, s. 112.

*incestu, i když je závažnější vzhledem ke své povaze, běžně trestá méně přísně než adulterium; za předpokladu, že incestum bylo spácháno skrze ilegální manželství.*²²⁷

Z hlediska ukládání trestu je zajímavý následující fragment Digest, který stanovuje polehčující a přitěžující okolnosti při ukládání trestu. *„Podle práva národů se krvesmilstva dopouští ten, kdo uzavře manželství se ženou z řady svých předků nebo potomků. Kdo však uzavře manželství se ženou z bočního příbuzenstva nebo švagrovou, se kterou se manželství zakazuje, pokud to učinil zcela veřejně, bude potrestán mírnějším trestem; pokud však tajně, bude potrestán těžším trestem. Rozdíl má tento důvod: v rámci manželství, které je v bočním příbuzenství neprávoplatně uzavřeno, budou chráněni před přísnějším trestem ti, kdo chybovali; naopak ti, kteří manželství uzavřeli tajně, budou potrestáni pro vzdorovitost (neposlušnost).*²²⁸

Z následujících fragmentů Digest vyplývá, že pokud se trestného činu *adulterium* nebo *stuprum* dopustily osoby, které spolu neměly právo platně uzavřít manželství, jednalo se o souběh trestných činů. To pak bylo při ukládání trestů zohledněno tak, že se se zpravidla uložil trest přísnější. *„Pokud je smilstvo spácháno s dcerou sestry, nemělo by být zváženo, zda bude trest za adulterium pro manžela dostačující? V tomto případě byly spáchány dva trestné činy v souběhu, protože je velký rozdíl mezi neplatným manželstvím, které bylo uzavřeno omylem a situací, kde je kombinováno pohrdání zákonem a urážka krve.*²²⁹ *„Pokud někdo zneuctí vdovu nebo vdanou ženu, se kterou nemůže legálně uzavřít manželství, měl by být deportován na ostrov, protože tento zločin je spáchán v souběhu: spáchal nejen incest, protože znásilnil příbuznou ženu, ale také adulterium. V případě tohoto druhu zločinu mohou být otroci mučeni za účelem dosažení důkazu proti jejich pánům.*²³⁰

Přestože se mohou tresty, které byly za *incestum* ukládány, zdát příliš kruté, projevovali císaři v některých případech shovívavost. Šlo

²²⁷ D 48.5.38.3.

²²⁸ D 23.2.68. Překlad: BUBELOVÁ, K. *Praktikum ...*, s. 45.

²²⁹ D 48.5.38.1.

²³⁰ D 48.18.5.

především o případy žen, které uzavřely incestní manželství z důvodu neznalosti zákona nebo proto, že z dikce zákonů nebylo zcela zřejmé, že se dopouštějí trestného činu.²³¹ Jako příklady císařské shovívavosti lze uvést dva fragmenty z Digest: „Císařští bratři s ohledem na její věk omilostnili Claudii, jež spáchala krvesmilstvo. Přikázali ale, aby protiprávní vztahy byly přerušeny. Avšak jinak zločin cizoložství spáchaný po dovršení dospělosti nelze omluvit. Z výše uvedeného plyne, že ženy jednající v právním omylu nejsou odpovědný za krvesmilstvo, když ovšem páchají cizoložství, není pro ně omluvy (vyvinění).“²³² Další příklad císařské shovívavosti je dán právníkem Marcianem, který cituje reskript Marka Aurelia: „Pod vlivem délky času, ve kterém jsi jako neznalá práva žila v manželství se svým strýcem, a také proto, že tento sňatek sjednala tvá babička a i z důvodu počtu vašich dětí. Berouc všechny tyto okolnosti v potaz, přiznávám vašim dětem narozeným z tohoto manželství, které bylo uzavřeno před čtyřiceti lety, postavení jako by byly narozeny v právoplatném manželství.“²³³

6.4 Současná právní úprava incestu

I v dnešní době vymezuje náš právní řád okruh osob, které spolu nemohou uzavřít manželství, ačkoliv okruh osob, které se incestu mohou dopustit, není vymezen tak široce, jako tomu bylo ve starověkém Římě. Překážky uzavření manželství v souvislosti s příbuzenstvím stanovuje § 12 zákona o rodině následovně: „Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci; totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá. Neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu.“²³⁴

Incest je trestným činem také v dnešní době, ačkoliv samotný pojem incest náš právní řád nepoužívá. Trestní zákoník upravuje v § 188 skutkovou podstatu trestného činu soulože mezi příbuznými takto: „Kdo vykoná soulož s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem,

²³¹ FRIER, B. W. MCGINN, T. A. *A Casebook ...*, s. 37.

²³² D 48.5.39.4. Překlad: BUBELOVÁ, K. LÁDR, I. *Texty ...*, s. 28.

²³³ D 23.2.57a.

²³⁴ Zákon č. 94/1963, zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

*bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.*²³⁵ Důvodová zpráva k tomuto trestnému činu uvádí následující: „*Skutková podstata trestného činu soulože mezi příbuznými byla upravena tak, aby se vztahovala jen na vykonání soulože s pokrevním příbuzným, neboť objektem tohoto trestného činu je morální zásada, která nedovolující soulož mezi nejbližšími příbuznými, která je založena na zkušenosti, že potomstvo, z blízkého příbuzenství bývá ohroženo degenerací, což nehrozí u příbuzenství vzniklého adoptí.*“²³⁶ Zákodárce v důvodové zprávě sice zdůrazňuje především zájem na zdravém potomstvu, ale jeho z jeho zařazení v trestním zákoníku mezi trestné činy proti lidské důstojnosti lze předpokládat, že jím chrání i jiné hodnoty, jako například lidskou důstojnost. Lze mít tedy za to, že půjde o trestný čin i v případě, že soulož bude uskutečněna mezi příbuznými, jejichž vztah, který byl založen adoptí, trvá.

²³⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.

²³⁶ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku [online]. www.trestnizakonik.cz [cit. dne 10. 7. 2013]. Dostupné na: <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>.

7. Ztráta panenství vestálek

7.1 Bohyně Vesta a postavení jejích kněžek ve starověkém Římě

Vesta byla panenskou bohyní krbu a krbového ohně.²³⁷ Jelikož byla symbolem posvátnosti a věčnosti rodinných vztahů, zasvětila jí každá římská domácnost svůj krb, a mnoho domácích rituálů bylo konáno na její počest. Tak například každé jídlo začínalo a končilo nabídnutím Vestě.²³⁸ Rituály však nebyly omezeny jen na krb domácí, a proto byl v každém římském městě zřízen krb veřejný, kde se tyto rituály konaly. V Římě byl tento posvátný oheň udržován v chrámu bohyně Vesty a plápolání ohně zde mělo celostátní význam, jelikož bylo chápáno jako projev životnosti celého římského státu.²³⁹ Chrám bohyně Vesty, který svým okrouhlým tvarem připomínal krb, se nacházel v samotném Foru Romanu. Ve středu tohoto chrámu plál oheň, který udržovalo šest kněžek, které jsou známy také jako vestálské panny.²⁴⁰

Výběr vestálských panen prováděl na základě velmi přísných pravidel *pontifex maximus*²⁴¹ z dívek mezi šesti až deseti lety věku. Vestálky musely být dokonalé ve všech směrech, a proto se jimi mohly stát pouze dívky, které neměly vadu řeči či suchu nebo jinou tělesnou vadu. Oba dívčini rodiče museli být naživu, protože pokud by naživu nebyli, byla by dívka sirotkem, což by ji činilo nedokonalou. Dalším požadavkem bylo,

²³⁷ SASKA, Leo František. *Mythologie Řekův a Římanův*. Praha: I. L. Kober, 1915, s. 213. (dále jen „SASKA, L. F. *Mythologie ...*“)

²³⁸ LITTLETON, C. Scott. *Gods, Goddesses and Mythology*. New York: Marshall Cavendish, 2005, s. 1412. (dále jen „LITTLETON, C. S. *Gods ...*“)

²³⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et Religio: Právo a náboženství ve starověkém Římě*. 1. vydání. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 199. (dále jen „SKŘEJPEK, M. *Ius ...*“)

²⁴⁰ SASKA, L. F. *Mythologie...*, s. 213.

²⁴¹ Nejvyšší římský kněz. BARTOŠEK, M. *Encyklopedie...* s. 256.

aby dívka ani její otec nebyli emancipováni.²⁴² Odmítnout poctu stát se vestálkou bylo možné jen výjimečně a z několika málo důvodů. Například proto, že vestálkou již byla její sestra nebo proto, že její otec byl vysokým římským knězem.²⁴³ Vestálky se zavazovaly ke službě na dobu 30 let: prvních 10 let jako novicky, dalších 10 let jako řádné vestálky udržující oheň a konající obřady, a posledních 10 let jako učitelky mladších kněžek.²⁴⁴

Hlavním úkolem vestálek bylo již zmíněné udržování věčného ohně. Vzhledem k důležitosti a symbolice tohoto ohně bylo jeho vyhasnutí vnímáno jako neblahé znamení pro celý římský stát a vestálka, která oheň neuhlídala, byla potrestána zbičováním.²⁴⁵ Mezi jejich další úkoly patřila například příprava speciálních slaných koláčů ze zrna nové úrody, které se užívaly ke státním obětem nebo každoroční vymetání smetí z chrámu bohyně Vesty. Téměř všechny jejich úkoly tedy souvisely s domácími pracemi a význam těchto úkolů byl především symbolický pro udržování řádu v římském státě.²⁴⁶

Vestálky byly osobami nedotknutelnými a posvátnými a v Římě byly velmi vážené. Proto měly mnoho společenských a právních privilegií. „(Vestálkám) přiřkl velké pocty, mezi nimi právo pořádat závěť za života otce a ostatní záležitosti spravovat bez souhlasu poručníka stejně jako matky tří dětí.“²⁴⁷ Již Zákon dvanácti desek stanovil, že vestálky byly osobami svobodnými. „Předkové ... rozhodli, že ženy, i kdyby byly dospělé, mají být pod poručenstvím; ... vyjma Vestiny panny, které ... chtěli mít svobodné; tak je stanoveno zákonem XII desek.“²⁴⁸ Profesor Skřejpek pak jako další privilegia vestálek uvádí, že jim bylo dovoleno používat vůz ve městě nebo že měly vyhrazena čestná místa k sezení při slavnostech. Jestliže vestálka náhodně potkala zločince vedeného na popravu, znamenalo to pro něj milost. Michal Skřejpek dále uvádí, že nedotknutelnost se vztahovala

²⁴² PARKER, Holt N. Why Were the Vestal Virgins? Or the Chastity of Women and Safety of Roman State. *The American Journal of Philology*. 2004, Vol. 125, No. 4, s. 571.

²⁴³ SKŘEJPEK, M. *Ius* ..., s. 200.

²⁴⁴ LITTLETON, C. S. *Gods* ..., s. 1414.

²⁴⁵ GROH, V. HEJZAR, G. *Život* ..., s. 107.

²⁴⁶ SKŘEJPEK, M. *Ius*..., s. 200.

²⁴⁷ *Leges regiae, Numa Pompilius*. Překlad: SKŘEJPEK, M. *Texty* ..., s. 19.

²⁴⁸ LDT Tabula V.1. Překlad: SKŘEJPEK, M. *Texty* ..., s. 35.

i na obydlí vestálek, což bylo důvodem, že jejich obydlí bylo místem, kde se běžně ukládaly důležité dokumenty a cenné věci.²⁴⁹

7.1.1 Oděv vestálek

Oděv Vestálek poměrně podrobně popisuje Thomas Worsfold, který ve své knize uvádí, že základem jejich oděvu byla *tunica*, která plnila funkci spodničky. Na ní byla *stola*, což byla vlněná svrchní róba bílé barvy sahající až ke kotníkům. *Stola* pak byla ještě překryta velkým pruhem látky rovněž bílé barvy, který se nazýval *palla*. Při významných veřejných obřadech pak vestálky měly hlavu zahalenou bílým rounem nazývaným *suffibulum*, které bylo na prsou sepnuto sponou. Vlasy nosily vestálky spletené do šesti copů, které byly převázány bílou stuhou jménem *infula*.²⁵⁰

²⁴⁹ SKŘEJPEK, M. *Ius...*, s. 200-201.

²⁵⁰ WORSFOLD, T. *Cato. History of the Vestal Virgins of Rome*. Montana: Kessinger, 1997, s. 53-55.

7.1.2 Panenství vestálek

Nejdůležitějším požadavkem bylo, aby vestálky byly panny po celou dobu jejich služby. Po jejich propuštění ze služby však byly tohoto požadavku zbaveny a mohly se dokonce i provdat.²⁵¹ Římští kněží a kněžky podléhali řadě příkazů či omezení, avšak požadavek panenství kladen pouze na vestálky.²⁵² Teorii, proč tomu tak bylo, se v literatuře objevuje hned několik. Tak například Mary Beard přirovnává vestálky k živoucím kopiím bohyně Vesty a dále uvádí, že jelikož sama Vesta byla panenskou bohyní, byl tento status vyžadován také od jejich kněžek. Vestálky se pak svou čistotou mohly lépe přiblížit své bohyni a plnit své povinnosti bez nebezpečí, že by mohly kult Vesty jakkoliv pošpinit.²⁵³ Jiný pohled na panenství vestálek přináší Robin Wildfang, který uvádí, že panenství vestálek bylo opatření, které se týkalo zachování neutrality vůči všem římským rodinám. Vestálka totiž symbolizovala jednotu římských rodin, a pokud by tělesně či duševně patřila jen jednomu muži, a tedy jedné konkrétní rodině, byla by tato neutralita protěžováním jedné římských rodin narušena.²⁵⁴ Vzhledem k množství názorů na tuto problematiku je zřejmé, že důvodů, proč byly vestálky panny, je hned několik. Dle mého názoru je však velmi pravděpodobné, že tyto důvody přibývaly spolu s rostoucí vážeností a politickým vlivem vestálek.

Porušení slibu cudnosti bylo Římány vnímáno jako jedno z nejvýznamnějších náboženských provinění, které ohrožovalo jejich harmonické soužití s bohy. Ztráta panenství tak byla zároveň nejzávažnějším zločinem, kterého se vestálka mohla dopustit.²⁵⁵

²⁵¹ SCHULTZ, Celia. E. The Romans and Ritual Murder. *Journal of the American Academy of Religion*. 2010, Vol. 78, No. 2, s. 531. (dále jen „SCHULTZ, C. E. *The Romans ...*“)

²⁵² SKŘEJPEK, M. *Ius ...*, s. 61.

²⁵³ BEARD, Mary. The Sexual Status of Vestal Virgins. *The Journal of Roman Studies*. 1980, vol. 70, s. 18.

²⁵⁴ WILDFANG, Robin Lorsch. *Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priestesses in the late Republic and Early Empire*. New York: Routledge, 2006, s. 55.

²⁵⁵ SKŘEJPEK, M. *Ius ...*, s. 201-202.

7.2 Trestný čin ztráty panenství vestálek

Ve své době byla ztráta panenství vestálek často označována jako *incestum* nebo *stuprum*. Michal Skřejpek k tomuto uvádí, že ačkoliv se pro tento trestný čin zdá vhodnější termín *stuprum*, který označuje pohlavní styk s neprovdanou ženou vyššího společenské třídy, je v pramenech mnohem více používán termín *incestum*. Důvodem je podle něj to, že při spáchání tohoto trestného činu se v podstatě jednalo o překročení jistého tabu. Stejně nepřipustné jako intimní styk mezi členy rodiny totiž bylo i poskvrnění kněžek bohyně Vesty. Přestože toto provinění bylo označováno jako *stuprum* či *incestum*, nebyly vestálky stíhány dle Augustova lex Iulia de adulteriis coercendis, který tyto dvě skutkové podstaty upravoval. Dle názoru Michala Skřejpka pak není ani jedno z těchto dvou označení vzhledem ke specifičnosti tohoto trestného činu vhodné, a proto se domnívá, že jeho označení za *stuprum* či *incestum* nemělo z právního hlediska žádný význam a sloužilo pouze k označení faktu, že vestálka ztratila panenství.²⁵⁶

O vině vestálek rozhodoval *pontifex maximus*, který také vestálku zasvěcoval při vstupu do kněžského sboru. Samotný obřad vstupu kněžky do sboru se podobal sňatku, ale neměl důsledně všechny jeho rysy. Vztah *pontifika maxima* a vestálky byl pak charakterizován jako obdoba moci manželovy nad manželkou nebo moci otcovy nad dcerou. Proto se jeho pravomoc rozhodovat o trestném činu vestálek vykládala jako obdoba moci otcovské nebo manželské.²⁵⁷ Tyto názory jsou však nepřesné, neboť přijetím kněžského úřadu se vestálky staly osobami svéprávnými a nepřecházely pod moc *pontifika maxima* ve smyslu moci otcovské. Michal Skřejpek zastává názor, že moc *pontifika maxima* k trestání vestálek mu byla dána přímo náboženským pověřením. *Pontifex maximus* totiž chránil nerušenou existenci římské společnosti tím, že dozíral na bezvadnou komunikaci lidí s bohy, a proto bylo také v jeho moci rozhodnout o provinění vestálek.²⁵⁸

²⁵⁶ SKŘEJPEK, M. *Ius...*, s. 202-203.

²⁵⁷ GROH, Vladimír. Lidské oběti u Římanů. *Listy filologické*. 1932, č. 59, s. 25.

²⁵⁸ SKŘEJPEK, M. *Ius...*, s. 204-205.

7.3 Trest a způsob jeho výkonu

Vestálka, která ztratila panenství, propadala hrdelnímu trestu.²⁵⁹ Jak již bylo uvedeno výše, byly kněžky osobami nedotknutelnými, a proto tento trest nepodléhal běžnému výkonu. Zvláštní způsob provedení trestu lze zjednodušeně označit jako pohřbení zaživa. Michal Skřejpek k tomu uvádí, že důvodem takového výkonu trestu byla skutečnost, že římská společnost na sobě nemohla ponechat vinu za smrt vestálek, přestože se dopustily toho nejzávažnějšího porušení náboženských předpisů. Aby nevyvolali hněv bohů, neusmrcovali Římané vestálky přímo, ale odňali jim možnost k dalšímu životu a to tak, že je zakopali zaživa. Michal Skřejpek dále uvádí, že vina kněžky vyžadovala očistnou oběť, a proto byl výkon tohoto trestu výhradně očistným obřadným úkonem.²⁶⁰

Samotný rituál pak probíhal tak, že vestálka, která byla shledána vinnou, byla oděna do pohřebního šatu a v pohřebním průvodu byla nesena na márách skrze město k místu, kde měl být trest vykonán. Obřad se konal za posvátného ticha všech přítomných a ani hlas odnášené nesměl být slyšen. Vestálka byla zakryta, aby nikdo nemohl vidět nebo slyšet její pláč. Po té, co průvod dorazil na místo exekuce, pronesl *pontifikus maximus* modlitbu a ve chvíli, kdy vestálka sestupovala do podzemní komory, odvrátili všichni nositelé kněžských hodností svůj zrak. V podzemní komoře byla kromě postele umístěna také svítící lampa, trocha oleje, voda, mléko a kousek chleba. Žebřík byl posléze vytažen a vchod do podzemní komory byl zarovnan se zemí a zasypán, aby jej nebylo možné najít.²⁶¹ Místo exekuce se i přes zákaz jakéhokoliv pohřbívání ve městě, který byl vysloven již v Zákonu dvanácti desek,²⁶² nacházelo u Collinské brány, která byla jedním ze vstupů do samotného Říma. Důvodem, proč se místo exekuce i přes zákaz nacházelo uvnitř hradeb

²⁵⁹ Tamtéž, s. 106.

²⁶⁰ SKŘEJPEK, M. *Ius ...*, s. 206.

²⁶¹ SCHULTZ, C. E. *The Romans ...*, s. 531.

²⁶² „Mrtvého člověka ve městě nepohřbívej ani nespaluj.“ LDT Tabula X. 1. Překlad: SKŘEJPEK, M. *Texty ...*, s. 47.

Říma, byla zřejmě potřeba, aby vestálka odpykala svůj čin na místě jeho spáchání.²⁶³

Neméně krutý trest zasáhl muže, který byl milencem vestálky. Ten byl nahý, se jhem okolo krku, ubičován na *komitiu*.²⁶⁴ Tento trest měl působit především preventivně, tedy aby se nikdo další takového jednání v budoucnu znovu nedopustil. I v tomto případě rozhodoval o vině *pontifex maximus*.²⁶⁵

Digesta se o trestném činu ztráty panenství vestálek nezmiňují. Důvodem je, že v době, kdy byla Digesta publikována,²⁶⁶ bylo v Římě již několik století oficiálním náboženstvím křesťanství.²⁶⁷ Digesta tedy byla publikována v době, kdy již kult pohanských kněžek dávno zanikl.

²⁶³ SKŘEJPEK, M. *Ius...* s. 207-208.

²⁶⁴ Místo vyhrazené pro konání lidových shromáždění. SKŘEJPEK, M. *Latinsko ...*, s. 16.

²⁶⁵ SKŘEJPEK, M. *Ius...* s. 205-206.

²⁶⁶ Digesta byla vyhlášena jako zákon dne 16. 12. 533 n. l. a působnost tohoto zákona počala 30. 12. 533 n. l. HEYROVSKÝ, L. *Dějiny ...*, s. 41.

²⁶⁷ Císař Theodosius I. prohlásil křesťanství za státní náboženství roku 380 n. l. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny...*, s. 350.

8. Závěr

V návaznosti na to, že byl podán výklad o trestných činech *adulterium*, *stuprum*, *stuprum cum masculo*, *lenocinium*, *incestum* a trestný čin ztráty panenství vestálek, a to nejen z hlediska objasnění jejich skutkových podstat a právní úpravy ukazující jejich vývoj z historického hlediska a postupné vytváření jednotlivých skutkových podstat těchto trestných činů, ale také z hlediska jejich sankcionování, je možné závěrem přistoupit k rekapitulačnímu konstatování.

Římské trestní právo je pojem, který je daleko širší než trestní právo dnešní doby, jelikož kromě takzvaného veřejného trestního práva, které lze charakterizovat jako normy upravující činnost státních orgánů pověřených stíháním a trestáním zločinů, existovalo i takzvané soukromé trestní právo, které opravňovalo *pater familias* k výkonu státní moci nejen nad otroky, ale i nad členy rodiny.²⁶⁸ To, že bylo římské trestní právo tvořeno také trestním právem soukromým, můžeme vidět především u trestného činu *adulterium*, kde v nejstarších dobách Římské říše hrál při trestání tohoto trestného činu důležitou roli institut domácího soudu, v rámci kterého byl cizoložníci uložen trest, který byl posléze vykonán. Právo otce či manžela zabít nevěrnou ženu, které bylo vysloveno již královskými zákony, pak výrazně omezil až *lex Iulia de adulteriis coercendis*.

Tento zákon upravoval především stíhání trestných činů souvisejících s manželskou věrností a přinesl pravomoc soudů projednávat mravnostní trestné činy.²⁶⁹ Sám císař Augustus, který tento zákon roku

²⁶⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 317.

²⁶⁹ VRANA, V. *Procesné ...*, s. 126.

18 př. n. l. vydal, jej označil za silnou zbraň proti morální zkaženosti, do které římská společnost upadla. Z Digest vyplývá, že zákon, který se bohužel nedochoval, definoval jednání zakládající trestní odpovědnost, určil za taková jednání sankce a poskytl také detailní úpravu procesního postupu stíhání tohoto jednání. Zákon upravil trestné činy *adulterium*, *stuprum*, *stuprum cum masculo*, *lenocinium* a částečně také *incestum*.

Jak vyplývá z textu diplomové práce, lze *lex Iulia de adulteriis coercendis* označit jako zákon moderního typu, jelikož ti, kteří jednali v dobré víře nebo v důsledku omylu či v důsledku podvodného jednání jiné osoby, stejně jako žena, který byla znásilněna, měli na základě tohoto zákona spolehlivou procesní ochranu.²⁷⁰

Z textu této práce je také patrné, že právní úprava trestných činů, o nichž tato diplomová práce pojednává, prošla v období Římské říše vývojem, a měnila se v návaznosti na historické a společenské události.

Zřejmě největším vývojem prošla právní úprava trestného činu homosexuality. Bez hlubší znalosti této problematiky se může zdát, že Římané trestali homosexualitu vždy, a že byla římskou společností odsuzována. To však není pravdou, a jak také vyplývá z textu této práce, byla homosexualita hlavně v době císařství něčím zcela běžným. První omezení homosexuálních styků přinesl *lex Scantinia* z roku 149 př. n. l., který však nezakazoval homosexualitu jako takovou, ale trestal homosexuální praktiky s dětmi a mladými chlapci. Již zmiňovaný *lex Iulia de adulteriis coercendis* pak zavedl trestný čin *stuprum cum masculo*, který zavedl přísné tresty za homosexuální zneužívání mladých chlapců, ale také za homosexuální praktiky, které nebyly oboustranně dobrovolné. S nástupem křesťanství se začal pohled na homosexualitu měnit a z Justiniánských Institucí, které byly vydány v 6 stol. n. l., je patrné, že sklony k mužům byly považovány jako nepřirozené, a byly také přísně trestány.

V souvislosti se sexuálními trestnými činy v římském právu byl nejdůležitější již zmiňovaný *lex Iulia de adulteriis coercendis*, který zavedl

²⁷⁰ VRANA, V. *Pracovní ...*, s. 132.

trestné činy *stuprum* a *lenocinium*, nově také upravil trestný čin *adulterium* a stanovil tresty za trestný čin *incestum*.

V návaznosti na trestný čin *adulterium* vyplývá z textu této práce, že římské právo trestalo pouze nevěru manželky a nikoliv mimomanželské styky jejího muže. Beztrestnost manžela však byla omezena na mimomanželské styky se svobodnými ženami, protože pokud měl muž poměr s vdanou ženou, byl spolupachatelem trestného činu cizoložství.²⁷¹ Na základě této diplomové práce pak lze konstatovat, že důvodem, proč právní úprava postihovala nevěru manželky, byl zájem na tom, aby její manžel nebyl vystaven riziku, že jeho žena porodí dítě, které nebylo jeho právoplatným potomkem.

Z kapitoly zabývající se trestným činem *stuprum* vyplývá, že tento trestný čin, který označuje pohlavní styk se svobodnou ženou či vdovou vyššího společenského postavení, byl zaveden v souvislosti s klesajícím počtem uzavíraných manželství a počtu narozených dětí nejvyšších vrstev římské společnosti. Vzhledem k tomu, že chtěl císař Augustus navýšit počty římské šlechty, zavedl lex Iulia de adulteriis coercendis tento trestný čin a ženy, z vyššího společenského postavení byly sexuálně dostupné jen pro muže, kteří jim byli svým společenským postavením rovni. Jako *stuprum* pak byl trestán nejen pohlavní styk, s ženou vyššího společenského postavení, ale také jednání, která tento styk umožňovala, jako zapůjčení domu ke spáchání tohoto trestného činu, ale také přijetí peněz za neoznámení, že byl tento trestný čin spáchán.

Trestný čin *lenocinium* zavedl až lex Iulia de adulteriis coercendis, který jej upravoval v návaznosti na trestný čin *adulterium* a *stuprum*. Z textu této práce je patrné, že za *lenocinium* bylo považováno široké spektrum jednání, mezi které patřilo nejen manželovo profitování z cizoložství manželky, ale také setrvání ve svazku manželském s ženou, která se cizoložství dopustila, či uzavření sňatku se ženou za *adulterium* již odsouzenou. Trestní odpovědnost za *lenocinium* zakládalo také jednání, které lze definovat jako vytváření podmínek pro spáchání trestného činu *stuprum* či *adulterium*, jako například zapůjčení domů milencům.

²⁷¹ D 48.5.3.

Incestum nebylo v nejstarších dobách Říma upraveno zákony, ale dobrými mravy. Je tedy patrné, že už Římané považovali sexuální styky s rodinnými příslušníky za nepřístojné, a to především z hlediska sociálního a ne z hlediska biologického. Pozdější právní úpravy se pak zaměřovaly pouze na vymezení okruhu osob, které spolu z důvodu pokrevního příbuzenství nesměly uzavřít sňatek. Pro osoby v pokrevní linii přímé platil tento zákaz ve všech obdobích Římské říše, zatímco úprava zákazu sňatků osob v pokrevní linii vedlejší se postupem času měnila. Lex Iulia de adulteriis couercendis nedefinoval skutkovou podstatu trestného činu *incestum*, ale upravoval pouze sankcionování krvesmilného jednání, a to především pokud bylo toto jednání spácháno v souvislosti s ostatními trestnými činy, které tento zákon upravoval.

Poslední trestný čin, kterým se tato diplomová práce zabývá, je trestný čin ztráty panenství vestálek. Z této kapitoly vyplývá, že vestálky, které byly kněžky bohyně Vesty, jež byla bohyní panenskou, si musely po třicetiletou dobu své služby uchovat panenství, protože na ně bylo pohlíženo jako na Vestiny živoucí kopie. Vestálka, která porušila slib cudnosti, byla odsouzena k smrti a výkon tohoto trestu podléhal velmi specifickému způsobu výkonu. Šlo o takzvané pohřbení za živa. Jak je z této diplomové práce patrné, s nástupem křesťanství ztratil tento trestný čin na významu, jelikož kult pohanských kněžek vymizel.

Předložená práce si kladla za cíl podat ucelený výklad trestných činů *adulterium*, *stuprum*, *incestum*, homosexuality a ztráty panenství vestálek a jednotlivé trestné činy doplnit o fragmenty Digest. Tato diplomová práce vymezuje jednání, která naplňovala skutkovou podstatu těchto trestných činů, podává výklad o jejich právní úpravě, sankcionování, ale také procesních postupech, které byly při trestání těchto trestných činů používány. Jednotlivá tvrzení jsou doplněna o praktické příklady z Digest, které celkový výklad trestných činů doplňují. Na základě výše uvedeno mám tedy za to, že z hlediska vytyčeného cíle jej bylo dosaženo.

9. Seznam použitých pramenů a literatury

9.1 Prameny

Leges regiae. Edice a český překlad Michal Skřejpek in: Texty ke studiu římského práva. 1. vydání. Praha: Orac, 2001. 279 s.

Lex duodecim tabularum. Edice a český překlad Michal Skřejpek in: Texty ke studiu římského práva. 1. vydání. Praha: Orac, 2001. 279 s.

Gaius: *Institutionum commentarii quattuor.* Edice a český překlad Jaromír Kincl in: Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 1999. 276 s.

Tituli ex corpore Ulpiani. Dostupné online na:
<www.constitution.org/sps/sps01_3.htm> [cit. 14. července 2013].

Iustiniani Institutiones. Edice a český překlad Peter Blaho a Michal Skřejpek in: Justiniánské Instituce. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.

Iustiniani Digesta. Anglický překlad Samuel P. Scott. Dostupné online na:
<http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Anglica/digest_Scott.htm> [cit. 19. července 2013].

9.2 Monografie

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva.* 1. vydání. Praha: Panorama, 1981. 512 s.

BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman law.* Reprint. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991. 808 s.

- BOSWELL, John. *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality: Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. 442 s.
- BROWNING, Robert. *Justinian and Theodora*. New Jersey: Gorgias Press, 2003. 196 s.
- BRUNDAGE, James A. *Law, sex, and Christian society in medieval Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. 674 s.
- BUBELOVÁ, Kamila. *Praktikum z římského práva*. Praha: Leges, 2010. 112 s.
- BUBELOVÁ, Kamila. LÁDR, Ivan. *Texty ke studiu římského trestního práva - Výstup z grantu FR VŠ č. 338/2011*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. 34 s.
- ČERMÁK, Josef. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*. 1. vydání. Praha: Knížní klub, 2003. 1303 s.
- DEMION, Mary Alana. *Staging Morality: Studies in the Lex Iulia de Adulteriis of 18 BCE*. Diplomová práce. University of Victoria, Faculty of Humanities, Department of Greek and Roman Studies. Victoria, 2011. 103 s.
- FRIER, Bruce W, MCGINN, Thomas A. *A Casebook on Roman Family Law*. New York: Oxford University Press, 2004. 506 s.
- GROH, Vladimír, HEJZAR, Gabriel. *Život v antickém Římě*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. 256 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1927. 656 s.

- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, 386 s.
- KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1962. 281 s.
- LITTLETON, C. Scott. *Gods, Goddesses and Mythology*. New York: Marshall Cavendish, 2005. 1442 s.
- MORUS, Richard Lewinsohn. *Světové dějiny sexuality I*. 1. vydání. Praha: Horizont, 1969. 80 s.
- PRAŽÁK, Josef Miroslav, NOVOTNÝ, František, SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník*. 20. vydání. Praha: KLP, 1999. 1425 s.
- RINGDAL, Nils Johan. *Nejtěžší povolání světa: kapitoly z dějin prostituce*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 2000. 425 s.
- SASKA, Leo František. *Mythologie Řekův a Římanův*. Praha: I. L. Kober, 1915. 268 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Ius et Religio: Právo a náboženství ve starověkém Římě*. 1. vydání. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. 319 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Latinsko-český slovníček římského práva: (vybrané pojmy a termíny)*. 4. vydání. Praha: LexisNexis CZ, 2006. 59 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Prameny ke studiu římského práva*. 1. vydání. Praha: Orac, 2001. 279 s.
- SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. 3rd edition. London: John Murray, 1914. 1053 s.
- VRANA, Vladimír. *Matrimonium v římskom práve: Vývoj manželského práva od najstarších čias do Justiniána*. 1. vydání. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2001. 148 s.

WEISBERG, Dvora E. *Levirate marriage and the family in ancient Judaism*. 1st. edition. Hanover: University Press of New England, 2009. 246 s.

WILDFANG, Robin Lorsch. *Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priestesses in the late Republic and Early Empire*. 1st. edition. New York: Routledge, 2006. 176 s.

WORSFOLD, T. Cato. *History of the Vestal Virgins of Rome*. Montana: Kessinger, 1997. 184 s.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, nakladatelství ČSM, 1967. 384 s.

9.3 Příspěvky ve sborníku

BUBELOVÁ, Kamila. *Ochrana dobrých mravů optikou času*. In: Principy a zásady v právu – teorie a praxe. Ed. Ondrej Hamuľak. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 138-145.

VRANA, Vladimír. *Procesné lehoty podľa legis Iuliae de adulteriis coërcendis*. In: Acta historico-iuridica Pilsnensia 2007. Ed. KNOLL, Vilém. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 126-132.

9.4 Časopisy

BEARD, Mary. The Sexual Status of Vestal Virgins. *The Journal of Roman Studies*. 1980, vol. 70, s. 12-27 .

GROH, Vladimír. Lidské oběti u Římanů. *Listy filologické*. 1932, č. 59, s. 20-29.

PARKER, Holt N. Why Were the Vestal Virgins? Or the Chasity of Women and Safety of Roman State. *The American Journal of Philology*. 2004, Vol. 125, No. 4, s. 563-601 .

SCHULTZ, Celia. E. The Romans and Ritual Murder. *Journal of the American Academy of Religion*. 2010, Vol. 78, No. 2, s. 516-541.

SKŘEJPEK, Michal. Prostituce v antickém Římě. *Právní rozhledy*. 2003, č. 9, s. 456-565.

9.5 Právní předpisy

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

9.6 Internetové zdroje

Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku [online].
www.trestnizakonik.cz [cit. dne 10. 7. 2013]. Dostupné na:
<<http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>>.

10. Shrnutí

Tato diplomová práce podává ucelený výklad o trestných činech římského práva v sexuální oblasti, konkrétně trestných činů *adulterium*, *stuprum*, *lenocinium*, *incestum*, trestného činu ztráty panenství vestálek a trestného činu homosexuality. Především vymezuje jednání naplňující skutkovou podstatu těchto trestných činů, jejich právní úpravu, sankcionování, ale také procesní postupy používané při jejich trestání.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, přičemž v první kapitole je vysvětlen pohled na sexualitu ve starověkém Římě, problematika ženské, ale i mužské prostituce, a dále je zde nastíněn úpadek morálních hodnot tehdejší římské společnosti, který v 18. stol. př. n. l. vedl císaře Augusta k přijetí zákonů *lex Iulia de adulteriis coercendis* upravoval mravnostní delikty, kterými se tato diplomová práce zabývá.

Druhá kapitola pojednává o trestním činu *adulterium* a přibližuje tento trestný čin nejen z pohledu *lex Iulia de adulteriis coercendis*, ale také z pohledu právní úpravy, která mu předcházela.

Ve třetí kapitole je popsáno *stuprum*, jehož podstatou byl pohlavní styk ženy vyššího společenského postavení s mužem, který jí nebyl svým společenským postavením roven. Tato kapitola popisuje jednání, které bylo za tento trestný čin považováno, ale především okolnosti, které vedly k tomu, aby bylo takové jednání trestné. Tato kapitola se zabývá také trestným činem *stuprum cum masculino*, tedy homosexuálním vztahem k jinému muži či chlapci.

Trestnému činu *lenocinium* je věnována pátá kapitola, která obsahuje pojmání kuplířství nejen ve světle *lex Iulia de adulteriis coercendis*.

Pátá kapitola pojednává o trestném činu *incestum*, a zabývá se nejen jeho vývojem, ale především výčtem osob, které se tohoto trestného činu mohly dopustit a v neposlední řadě následky tohoto trestného činu.

Poslední kapitola pak popisuje nejen trestný čin ztráty panenství vestálek, ale osobami vestálek a jejich postavením v římské společnosti.

11. Summary

This thesis gives a comprehensive interpretation of sexual crimes in the Roman law. It specifically describes the crime of adultery, stuprum, pandering and incest, the crime of homosexuality and loss of Vestal virginity.

This thesis is divided into six chapters. The very first chapter gives an overview of sexuality in ancient Rome, especially issues of female but even the male prostitution. Moreover, it describes the decline of moral values in roman society which led the emperor Augustus to adopt Lex Iulia de Adulteriis coercendis which is also described in this chapter. Lex Iulia de Adulteriis coercendis described sexual crimes which this thesis is dealing with.

Second chapter is concerned with the crime of adultery. It does not only describe adultery from legal view of Lex Iulia de Adulteriis coercendis but it is also dealing with legislation which preceded this law.

Third chapter is dealing with the crime of *stuprum*. This crime is described as sexual intercourse between the upper class of roman society women and man which was not socially equal to her. This chapter describes not only behavior which is considered to be the crime of *stuprum* but also the historical and social circumstances that led to criminalization of such behavior. In accordance to the crime *stuprum cum masculo*, homosexual relationships are also described in this chapter.

Fourth chapter is dedicated to *lenocinium*, the crime of pandering. It deals with pandering in the legal view of Lex Iulia de Adulteriis coercendis because the crime of *lenocinium* was introduced by this law.

Incest is described in the fifth chapter and not only historical evolution of this crime is described here. This chapter mainly defines persons which were forbidden to enter marriage.

Last chapter describes the crime of loss of Vestal virgins virginity. This chapter also describes Vestals as such and their position within roman society.

11. Klíčová slova

Adulterium, stuprum, lenocinium, incestum, ztráta panenství vestálek, vestálky, prostituce, homosexualita, cizoložství, kuplířství, zneuctění, krvesmilstvo, římské právo trestní, lex Iulia de adulteriis coercendis.

12. Key words

Adultery, incest, pandering, debauchery, prostitution, homosexuality, Vestal virgins, Roman criminal law, Lex Iulia de Adulteriis coercendis.